

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z. Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**KRIMINALITA MLÁDEŽE V JIHOČESKÉM
KRAJI – PREVENCE A PŘÍČINY**

Autor práce: Hana Hladovcová

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: JUDr. Jan Bouchal

Katedra: Bezpečnostně právních studií

2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu JUDr. Janu Bouchalovi, za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji všem svým respondentům.

ABSTRAKT

HLADOVCOVÁ, H. *Kriminalita mládeže v Jihočeském kraji – prevence a příčiny* : *Bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2018. 56 s. Vedoucí práce : JUDr. Jan Bouchal.

Klíčová slova: kriminalita, mládež, prevence, příčiny, škola

Tato bakalářská práce shrnuje základní odpovědi k tématu kriminality mládeže. Pojednává o tom, co může být prvotními příčinami, které vedou děti a mládež k závadovému chování. Dále analyzuje celkový stav kriminality mládeže v Jihočeském kraji podle veřejně dostupných policejních statistik. V souvislosti se vzděláváním dětí a mládeže seznamuje s metodickými preventivními programy škol, které jsou součástí vzdělávacích programů a školy jsou povinny s nimi pracovat na základě metodických pokynů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Uvádí konkrétní aktivity, kterým se základní a střední školy ve vybrané oblasti Jindřichohradecka v rámci prevence věnují. Shrnuje příčiny závadového chování na daném území v souvislostech s obecnými příčinami kriminality.

ABSTRACT

HLADOVCOVÁ, H. *Juvenile Delinquency in South Bohemia – Causes and Prevention : Bachelor thesis*. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2018. 56 p. Supervisor : JUDr. Jan Bouchal.

Key words: criminality, juvenile, prevention, causes, school

The bachelor thesis summarizes the basic answers on the subject of juvenile delinquency. The thesis discusses the primary causes that lead children and teenagers to behavioural disorders. It also analyses the overall state of juvenile crime in the South Bohemian Region according to the publicly available police statistics. In connection with the education of children and young people, it acquaints with the methodical preventive programs of schools that are part of the educational programs and the schools are obliged to work with them based on the methodological guidelines of the Ministry of Education, Youth and Sports. The thesis presents the specific activities which are provided at the primary and secondary schools in the region of Jindřichův Hradec. It summarizes the causes of behavioural disorders in the region in connection with the general causes of criminality.

Obsah

Úvod.....	9
1 Cíl a metodika bakalářské práce	10
2 Základní pojmy	11
2.1 Kriminalita.....	11
2.1.1 Členění kriminality.....	12
2.2 Trestný čin	12
2.3 Provinění	12
2.4 Čin jinak trestný	13
2.5 Prekriminalita	13
2.6 Mládež	13
2.7 Mladistvý.....	13
2.8 Dítě (osoba) mladší patnácti let.....	13
2.9 Tresty a ochranná opatření ukládaná mladistvým	14
2.9.1 Výchovná opatření	14
2.9.2 Ochranná opatření	14
2.9.3 Trestní opatření	15
2.10 Nejčastější druhy kriminality páchané mladistvými.....	15
3 Obecné příčiny kriminality mládeže	17
3.1 Dědičnost.....	18
3.1.1 Historie.....	18
3.2 Konstituce.....	19
3.2.1 Syndrom hyperaktivity.....	20
3.2.2 Vrozené osobnostní dispozice.....	20
3.2.3 Snížená úroveň rozumových schopností.....	21
3.2.4 Příslušnost k pohlaví	21
3.3 Rodina	22
3.3.1 Rodinná výchova.....	22

3.4	Škola.....	23
3.4.1	Lhaní	24
3.4.2	Krádeže	25
3.4.3	Záškoláctví	26
3.4.4	Útěky	27
3.4.5	Šikana a kyberšikana.....	27
3.5	Volný čas a skupiny mládeže	27
3.6	Média.....	28
4	Obecné možnosti prevence kriminality mládeže	31
4.1	Pojem prevence kriminality.....	31
4.2	Struktura prevence kriminality	32
4.2.1	Primární prevence kriminality	32
4.2.2	Sekundární prevence kriminality	33
4.2.3	Terciární prevence.....	33
5	Metodické preventivní programy škol	34
5.1.1	Legislativa.....	35
5.1.2	Pracovníci škol poskytující poradenské služby	36
5.2	Minimální preventivní program škol.....	37
5.3	Specifická primární prevence	37
5.4	Nespecifická primární prevence	38
5.5	Dotazníkové šetření	38
5.6	Příčiny kriminality mládeže z pohledu odborníků	41
5.6.1	Příčiny majetkové trestné činnosti	41
5.6.2	Příčiny související s násilím a agresí	42
5.6.3	Příčiny mravnostní trestné činnosti.....	43
5.6.4	Zameškaná školní docházka.....	43
5.6.5	Rizika virtuálního světa.....	44
5.6.6	Mládež na venkově	44

5.6.7	Život ve vyloučené lokalitě.....	45
5.6.8	Shrnutí.....	45
	Závěr	47
	Seznam použitých zdrojů	50
	Seznam zkratk	52
	Seznam tabulek a grafů	53
	Přílohy	55

Úvod

Každý z nás se denně setkává s různými jevy. Na každém z nás je takové jevy vyhodnotit, uvažovat nad nimi, a rozlišovat, jestli jsou negativní nebo pozitivní. Uvažováním o dané situaci „proč se tak stala“, přicházíme na souvislosti a příčiny, vyvolávající takovou situaci. Právě toto poznání je pro člověka do budoucna důležité proto, aby věděl, co pro něj příznivé je a co nikoli. V souvislosti s nežádoucími jevy se jedinec snaží, aby se takových negativních situací vyvaroval. Nikdo netouží po tom, aby byla omezována, narušována či jinak ohrožována jeho základní práva a svobody a logicky lze usoudit, že je to právě bezpečnost, o které můžeme tvrdit, že je pro společnost jednou z nejdříve postavených hodnot v pomyslném žebříčku. Pro zajištění bezpečnosti občanů je tudíž nesmírně důležité, aby kompetentní orgány našly cestu, jak tohoto stavu dosáhnout.

Má-li se však celá společnost na procesu k dosažení bezpečnosti a následné spokojenosti všech podílet, je nutné začít u každého jednotlivce. Proto je tato práce zaměřena především na děti a mládež, u nichž se morální hodnoty a postoje teprve formují.

Kriminalita mládeže je ve společnosti stále velice aktuální téma, především v otázkách efektivnosti a účinnosti prevence, a v možnostech výchovného působení na mládež. V této práci se nejprve zaměříme na obecné příčiny, jež mohou v důsledku způsobit závadové chování jedince, což následně zkonkretizujeme praktickou částí práce. V té pomoci dotazníkového šetření zjistíme, jaké formy a metody práce využívají základní a střední školy na Jindřichohradecku k formování žádoucích způsobů chování svých žáků a jaké kroky v oblasti prevence pro své žáky dělají.

Pro posouzení stavu kriminality mládeže budou využity veřejně dostupné statistiky Policie České republiky na sledovaném území Jihočeského kraje. Poslouží k přehledu o tom, zda se trestná činnost páchaná mladistvými výrazně zvyšuje či snižuje.

Zaměření této práce na problematiku dětí a mládeže je dané tím, že nedílnou a zákonem stanovenou součástí života všech dětí je povinná školní docházka. V zájmu společnosti je, aby na povinnou školní docházku navazoval další stupeň vzdělání. Proto se práce zabývá tím, jak školy mohou působit na formování osobností dětí a mládeže.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

V teoretické části této bakalářské práce budou komparací odborné literatury nalezeny a shrnuty obecné příčiny kriminality mládeže a obecné možnosti jak jí předcházet – budeme se tedy zabývat otázkou prevence. Dále bude analyzován celkový stav kriminality mládeže v Jihočeském kraji a uvedeny metodické preventivní programy škol, které jsou součástí vzdělávacích programů a školy jsou povinny s nimi pracovat na základě metodických pokynů MŠMT ČR¹.

Praktická část bude zaměřena na kvantitativní výzkum otázek prevence i oblasti Jindřichohradecka a dotazníkové šetření zadokumentuje, jaké aktivity a programy jsou na školách v rámci minimálního preventivního programu realizovány a používány.

Hlavním cílem této bakalářské práce je vytvořit celkový přehled o možnostech výchovného působení na mládež v rámci prevence sociálně patologických jevů na základních školách a sumarizovat typy aktivit, jež na školách probíhají.

Vedlejším cílem bude zjistit, jaké konkrétní aktivity se jeví pedagogickým pracovníkům být účinnými v jejich pedagogické praxi.

Pro tuto práci byly stanoveny následující hypotézy:

- 1. Za posledních pět let má kriminalita mládeže má stále vzrůstající tendenci.**
- 2. Školy se snaží o maximální osvětu v oblasti prevence závadového chování žáků.**

¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

2 Základní pojmy

Předtím, než uvedeme náměty, jak kriminalitě předcházet, musíme ji nejprve definovat. Slovo kriminalita pochází z latinského *crimen*, což znamená zločin. Kriminalita a jevy s ní související velmi zatěžují společnost, jelikož lidé považují pocit bezpečí za jednu ze stěžejních hodnot svého života, jak dokazuje mnoho průzkumů veřejného mínění.

2.1 Kriminalita

Z právního hlediska kriminalitou rozumíme **souhrn trestných činů spáchaných na určitém území za určité období.**² Co je a není trestným činem, určuje trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2010.

Budeme-li kriminalitu definovat i z pohledu sociologického, bude tento pojem širší, jelikož kromě trestné činnosti zahrnuje i konání či jednání, jež nejsou přímo trestná, ale jsou společensky velmi škodlivá a velkým dílem společnost ovlivňují negativním způsobem. Takové nežádoucí chování na jednu stranu může s kriminalitou úzce souviset, na straně druhé však nelze negativní společenské jevy striktně stigmatizovat bez hlubších souvislostí. Jako příklad lze uvést konzumaci alkoholu ve společnosti, kdy je jeho střídme a kontrolované popíjení tolerováno. Pro určité rizikové skupiny však může být vysoce kriminogenním faktorem. Automatické zařazení užívání alkoholu se v takovém případě jeví jako sporné.

Kriminalita neboli **zločinnost** je:

- jednání, jež je posuzované jako trestný čin,
- sociálně patologický jev,
- jednání odchylné, deviantní.

Svatoš (2009) dále zmiňuje další pojmy, které se k pojmu kriminalita úzce vztahují. Širší pojem než kriminalita je **delikvence**; sem spadají *činy jinak trestné* a dále i *přestupky*.

² SVATOŠ, R.: *Základy kriminologie a prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. 2009. str. 15.

Negativní společenské jevy se odchyľují od uznávaných norem a hodnot společnosti. Platným právem nejsou sankcionovány. Jako příklad lze uvést např.: prostituci, gamblerství, alkoholismus, aj.

Výše zmíněné pojmy – kriminalita, delikvence i negativní společenské jevy – spadají pod nejširší pojem, **protispolečenská jednání**.

2.1.1 Členění kriminality

Ve vztahu k možnosti poznání kriminality ji členíme na:

- **zjevnou** (registrovanou) **kriminalitu** – zde se jedná o kriminalitu, která vyšla najevo. Informace o ní jsou známy především ze statistik.
- **skrytou** (latentní) **kriminalitu** – jde o kriminalitu, o níž se OČTR³ nedozvěděly a není uvedena v oficiálních statistikách. V tomto případě lze ještě rozlišovat tzv. „černá čísla“ (trestná činnost, o které se OČTR nedozvěděly) a „šedá čísla“ (trestná činnost, o které se OČTR dozvěděly, ale do statistik nebyla zahrnuta).
- **skutečná kriminalita** – zahrnuje jak zjevnou, tak skrytou kriminalitu.⁴

2.2 Trestný čin

Trestný čin je přímo definován v trestním zákoně pod § 13: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁵

V tomto smyslu lze tedy za kriminální označit takové jednání (či opomenutí) podle trestního zákona, které porušuje právo a zároveň je společensky natolik škodlivé, že zde nestačí uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu – například zákon č. 250/2016 Sb., zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich⁶.

2.3 Provinění

V českém právním řádu je provinění jiné označení trestného činu, který spáchal mladistvý dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a

³ § 12 odst. 1 trestního řádu: Orgány činné v trestním řízení - soud, státní zástupce, policejní orgán.

⁴ SVATOŠ, R. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. 2009. str. 15.

⁵ ÚZ TRESTNÍ PŘEDPISY. *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*. Ostrava-Hrabůvka : Sagit a.s. 2016. str. 15.

⁶ Zákon č. 250/2016 Sb., zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Tento zákon je účinný od 1. 7. 2017.

o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, pod § 6. Tento zákon je účinný od 1. 1. 2004.

Mladistvým rozumíme toho, kdo dovršil věku patnácti let a nepřekročil věku osmnácti let. Pojetí provinění a trestného činu (u dospělých) je totožné, v obou případech se požaduje, aby čin byl protiprávní a vykazoval znaky uvedené v zákoně, jak jsme již uvedli výše.

2.4 Čin jinak trestný

V trestním právu se lze setkat rovněž s pojmem „čin jinak trestný“. Jedná se o chování, které by bylo za určitých okolností trestné, avšak se ho dopustila osoba, která není trestně odpovědná (např. osoba, která není přičetná, osoba mladší patnácti let, byl-li čin spáchán za okolností vylučující protiprávnost, aj.).

2.5 Prekriminalita

Prekriminalita jsou činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti a které, pokud by je spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy. Od roku 1950 se o prekriminalitu jedná do dovršení patnácti let věku dítěte.

2.6 Mládež

Jedná se o sociální skupinu osob, která je v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže specifikována jako děti mladší patnácti let a mladiství. Obecně lze tedy konstatovat, že pojmem mládež lze označit všechny osoby mladší 18 let.

2.7 Mladistvý

Mladistvý je pojem trestněprávní a označuje fyzickou osobu. Postavení mladistvého je vázáno na spáchání trestného činu. Mladistvou je osoba ode dne, který následuje po dni patnáctých narozenin do dne, kdy dovršila věku 18 let. Plná trestní odpovědnost nastává pro fyzickou osobu dnem následujícím po dni, kdy dovršila osmnáct let věku.

2.8 Dítě (osoba) mladší patnácti let

Touto osobu rozumíme v trestním řízení fyzickou osobu před dovršením patnácti let věku, která spáchala čin jinak trestný a není trestně odpovědná. Trestní řád takovou

kategorii osob označuje jako „osoby, které pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné“. Lze jim však uložit ochrannou výchovu v občanskoprávním řízení.

2.9 Tresty a ochranná opatření ukládaná mladistvým

Trestání mladistvých a problematiku trestní odpovědnosti upravuje **zákon č. 218/2003 Sb.**, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSM“). Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně a stanovuje opatření ukládaná za takové protiprávní činy. Právním následkem provinění jsou opatření.⁷

Mladistvému lze uložit pouze tato opatření:

- Výchovná opatření,
- ochranná opatření,
- trestní opatření.

§ 9 ZSM uvádí, že účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření takových podmínek, které pozitivním způsobem ovlivní duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a ochrání společnost před pácháním dalších provinění ze strany mladistvého. ZSM umožňuje poměrně velkou variabilitu při ukládání opatření a zákon je rovněž veden myšlenkou, že by opatření měla mít zpravidla smíšenou povahu, tzn. zahrnovat prvky výchovné, léčebně ochranné a i takové, jež zabezpečují ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a ve výjimečných případech i izolace.

2.9.1 Výchovná opatření

Výchovnými opatřeními jsou: Dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou.

2.9.2 Ochranná opatření

Mezi druhy ochranných opatření řadíme: Ochranné léčení⁸, zabezpečovací detenci⁹, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty¹⁰ a ochrannou výchovu. V souvislosti na

⁷ FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné – obecná část*. 2. vydání. Ostrava : KEY Publishing. 2009., str. 143.

⁸ § 99, trestní zákoník.

⁹ § 100, trestní zákoník.

¹⁰ § 100-104, trestní zákoník.

odkaz pod čarou je patrné, že první tři druhy ochranného opatření se mladistvým ukládají dle trestního zákoníku. Ochranná výchova je uvedena v ZSM pod § 22.

Dle ustanovení § 109 TZ¹¹ je ZSM zvláštní právní normou („lex specialis“) a TZ normou obecnou („lex generalis“). Podle TZ se postupuje pouze tehdy, pokud ZSM nestanoví jinak.

2.9.3 Trestní opatření

Soud pro mládež může mladistvému uložit tato trestní opatření (§ 24 ZSM): Obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení), odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem a nepodmíněné odnětí svobody.

2.10 Nejčastější druhy kriminality páchané mladistvými

Jak uvádí Konrád a spol. (2001) nejčastější trestnou činností páchanou mladistvými je **majetková kriminalita**. Převažují především krádeže prosté, krádeže vloupáním a kapesní krádeže. Zkušenost kriminalistické praxe poukazuje na posun od nahodile páchané trestné činnosti k plánovanému typování objektů napadení. Druhou nejčastější skupinou trestné činnosti u mládeže představuje **násilná kriminalita**. Zde se čím dál více zvyšuje stupeň brutality pachatelů a tato trestná činnost je často páchána ve skupině anebo pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Častým znakem bývá i vyhrožování poškozené osobě s cílem zastrašit ji. Naneštěstí, věkový průměr pachatelů násilné trestné činnosti se stále snižuje. Další typickým případem trestné činnosti mládeže je **mravnostní kriminalita** společně s **výtržnictvím**. Zde bychom jako příklad mohli uvést závažnou formu kriminality mládeže a to trestné činy s rasovým či národnostním podtextem. V neposlední řadě nesmíme opomenout **drogovou kriminalitu**, kam spadá šíření toxikomanie (např. prodej drogy, poučování, jak drogu aplikovat, přemlouvání k požití drogy, aj.), nedovolená výroba omamných a psychotropních látek a jejich držení jak pro jiného, tak pro vlastní potřebu v množství větším než malém.

¹¹ ÚZ TRESTNÍ PŘEDPISY. *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*. Ostrava-Hrabůvka : Sagit a.s. 2016. str. 39.

„Motivace trestné činnosti mládeže je zčásti nezralá a iracionální, pachatelé někdy nedokáží rozumně vysvětlit motiv svého jednání. Pro mladé pachatele je charakteristická touha vyrovnat se svým vrstevníkům z finančně lépe situovaných rodin, touha po nezávislosti, odpor ke konformnímu chování, touhu imponovat vrstevníkům, získat obdiv a vytvořit si vůdčí postavení v partě.“¹²

Dopustí-li se dítě pravé krádeže (viz. kapitola 4.4.2 Krádeže), je nutné její podrobné a přesné vyšetření ke zjištění, proč ke krádeži vlastně došlo. Je důležité a nutné znát v takových případech motiv jedince. V současnosti se u starších jedinců stále častěji vyskytují např. krádeže jízdních kol, alkoholu, popř. automobilů. Martínek (2015) v této souvislosti píše, že se v těchto případech často jedná o touhu předvést se před vrstevníky, avšak krádeže rovněž můžeme přisuzovat jedincům s poruchami chování s protispolečenskými rysy.¹³

Již výše uvedený příklad krádeží motorových vozidel popisuje Porada a kol. (2013) – krádeže aut či krádeže součástek a věcí z automobilů patří mezi stálá bezpečnostní rizika. *„Krádeže motorových vozidel jsou páčány různými způsoby a prostředky od použití „hrubého“ násilí až po nejdokonalejší technické přípravy k překonání technického zabezpečení vozidel.“¹⁴*

Celkový vývoj základních druhů kriminality je uveden v tabulce č. 1 a graficky znázorněn na grafu č. 3 (viz. Tabulky a grafy – Tabulka č. 1, Graf č. 3)¹⁵.

Tyto údaje nám dokazují, že za rok 2017 v Jihočeském kraji jsou nejvyšší čísla patrná právě v oblasti majetkové kriminality.

¹² KONRÁD, Z., MUSIL, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck. 2001., str. 476.

¹³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. Vydání. Praha : Grada. 2015., str. 115.

¹⁴ PORADA, V., STRAUS, J. a kol. *Kriminalistika (výzkum, pokroky, perspektivy)*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013., str. 396-397.

¹⁵ POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY: *Statistické přehledy kriminality*. www.policie.cz [online]. 2018 [cit. 2018-3-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

3 Obecné příčiny kriminality mládeže

V této otázce nelze vycházet z předpokladu, že by se snad rodily nějaké horší děti, než ty v generacích předchozích. Touto myšlenkou se v úvodu své knihy zabývá Zdeněk Martínek¹⁶ a následuje ji pak úvahou o tom, jak dnešní děti a mládež výrazně ovlivňuje svět okolo nás.

Budeme-li lidskou duši považovat za **tabula rasa** neboli „nepopsanou tabuli“ tak jako anglický filosof John Locke¹⁷, je právě okolí a veškeré vjemy z něj to, co jedince obklopuje a následně formuje a utváří. Všechny znalosti, dovednosti, pojmy, mravní zásady jsou získávány v průběhu života zkušenostmi. Takovéto vjemy se v průběhu života získávají a utvářejí u každého člověka a záleží pak na každém, jak s takovými zkušenostmi a vlastnostmi zachází. Mezi tyto vjemy patří například sociálně patologické jevy, které jsou nedílnou součástí společnosti. Mezi příčiny, které umožňují existenci těchto jevů, můžeme zařadit zejména dědičnost a dále pak konstituční faktory – rodina, škola, vrstevníci, pracovní prostředí, nevhodný způsob trávení volného času, vliv médií, aj. Rovněž můžeme hovořit o tom, jaké se ve společnosti objevují negativní jevy a jak je společnost (a zejména pak děti) před těmito negativními jevy chráněna.¹⁸ „*Jako příčiny značného rozšíření sociálně patologických jevů mezi mládeží jsou uváděny nově negativní změny v rodině, ale i liberalizace přístupu společnosti k drogám, prostituci, (...), různým sektám, k pornografii, ale i sexu či nelegálnímu vydělávání peněz. Dokonce i některé nové pozitivní jevy, jako zjednodušený styk s cizinou, možnost neomezeného pohybu po republice i mimo ni, (...), svody „průmyslu zábavy“, vliv médií, napomáhají rozšiřování sociálně patologických jevů u mládeže.*“¹⁹

Martínek (2015) si klade otázku, jak se v současné době lze vypořádat a zorientovat v chaotické a urychlené době s přemírou techniky, v souvislosti s nevhodnou výchovou a menšímu porozumění zejména v prostředí, které je pro jedince zásadní a tím je jeho rodina a škola.

Objeví-li se nějaký problém, je zapotřebí se jím zabývat a snažit se ho vyřešit, což ale není vždy jednoduché. Především je důležité být v takové otázce dostatečně důslední, což může být v dnešní moderní a hektické době velice obtížné.

¹⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. Vydání. Praha : Grada. 2015., str. 8-9.

¹⁷ Johne Locke (1632 – 1704).

¹⁸ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 32.

¹⁹ MAREŠOVÁ, A. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vydání. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 1997., str. 82.

V následujících podkapitolách si podrobněji rozebereme jednotlivé aspekty, jež utváří osobnost člověka.

3.1 Dědičnost

„Delikvence je chování, které je podmíněné velice komplexně. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mají vliv.“²⁰

Vliv dědičnosti na lidské chování je zkoumán daleko déle než ostatní vlivy, mezi které můžeme zařadit například rodinu a sociální skupiny v okolí jedince, o nichž se budeme zmiňovat později.

3.1.1 Historie

Již v 19. století byly zkoumány biologické determinanty delikventního chování, jež poukazovaly na „rodilé“ zločince. Na konci 19. století přišel s teorií „degenerativních znaků“ italský lékař a kriminolog Cesare Lombroso²¹. Ten prováděl měření a porovnávání tělesných zvláštností u odsouzených zločinců, aby došel k závěru, že se u nich vyskytují určité tělesné anomálie a že sklony ke zločinu jsou vrozené a rozpoznatelné ve fyziologických znacích – např. pověstné tvary ušních boltců.

Jako dalšího zástupce, který se zabíral fyziologickými znaky v souvislosti s degenerativními stigmaty, uvedeme Earnesta Hootona²², amerického antropologa, který studoval anomálie tvaru lebek zločinců.

Myšlenkou o degeneraci některých jedinců se v 19. století zabývala Darwinova teorie²³. Podle té mají někteří vývojově blíže ke svým zvířecím předkům než ostatní.

Do 40. let 20. století pak dozníval vliv Kretschmerovy²⁴ teorie, která přiřazovala určité druhy delikventního chování dle somatických typů – tj. dle typů tělesné stavby člověka. Takových typů byly čtyři druhy – pyknik, astenik, atletik a dysplastik. Od těchto typů odvozoval náchyllost k nemocem a zejména k psychickým poruchám.

Ve 20. století se začalo systematicky studovat delikventní chování v souvislosti s dědičnými dispozicemi. Genealogické zkoumání amerických rodin, v nichž se

²⁰ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 33.

²¹ Cesare Lombroso (1835 - 1909).

²² Earnest Albert Hooton (1887 –1954).

²³ Charles Robert Darwin (1809 - 1882), britský přírodovědec a zakladatel evoluční teorie.

²⁴ Ernst Kretschmer (1888 –1964), německý psychiatr.

vyskytovalo delikventní chování, měl na svědomí Henry H. Goddard²⁵, jenž pracoval na teorii tzv. „vrozené slabomyslnosti“ a svými výzkumy potvrdil, že na delikventní chování mají vliv dědičné faktory.

Matoušek, Kroftová (2003) poukazují na to, že je nesmírně důležité nezaměřit se pouze na biologické faktory, které podmiňují delikventní chování. Mohli bychom tak dojít k ultrakonzervativním, represivním až rasistickým postojům. *„Delikvence je chování. Chování je podmíněno velice komplexně. Dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mají vliv. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či hyperaktivitu. (...) Genetická vloha jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo. Genetická vloha snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.“*²⁶

3.2 Konstituce

V této části zmíníme některé predisponující faktory sociálně patologických jevů. Nelze je však považovat za jejich příčinu. Jedná se o poruchy chování. Poruchou chování rozumíme řadu výchovně nežádoucích projevů, vznikajících v důsledku narušení sociální přizpůsobivosti a mohou doprovázet agresivní chování, které tak s kriminalitou dětí a mládeže úzce souvisí. Budeme-li hovořit o dětech či mladistvých, řada takových poruch nemá jednotnou příčinu, často vznikají na základě nevhodného výchovného působení, tudíž se nejedná o projev duševního onemocnění.²⁷ Někdy je obtížné rozlišit povahové změny vyvolané dospíváním od stálých povahových rysů anebo dokonce psychického onemocnění.²⁸

Za normálních okolností se rozumové schopnosti jedince rozvíjejí na základě vrozených dispozic a působením vnějšího prostředí a výchovy. Pokud jsou vrozené předpoklady nízké, nelze předpokládat, že ani sebelepší výchova nezajistí, aby se vytvořily zcela normální schopnosti. Opakem toho jsou pak vlohy přiměřené, jež jsou nedostatečnou či dokonce zanedbávanou výchovou potlačovány a výchovné působení je tak pro rozvoj zcela nedostačující.²⁹

Jako některé predisponující faktory lze uvést např.: Syndrom hyperaktivity, vrozené osobnostní dispozice, sníženou úroveň rozumových schopností či příslušnost k pohlaví.

²⁵ Henry Herbert Goddard (1866 – 1957), americký psycholog.

²⁶ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 23.

²⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 101.

²⁸ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 34.

²⁹ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 34.

3.2.1 Syndrom hyperaktivity

Nebo také **ADHD** (z angl. Attention Deficit Hyperactivity Disorder) – **hyperaktivita s poruchou pozornosti**. Projevuje se změnami nálad, impulsivním chováním, neobratnostmi, nedostatkem koordinace a koncentrace. Chování takového dítěte je nápadné; je nesoustředěné, neustále v pohybu, třepe od činnosti k jiné, je neklidné. Hyperaktivita bývá rovněž spojena s překotnou výřečností, přerušování hovoru jiných osob, tzv. „skákání do řeči“. Vyskytují se také poruchy psaní, čtení, zadržávání.³⁰ „*Tato porucha se projevuje v průběhu vývoje dítěte v podobě nedostatků v oblasti kognitivních a percepčně-motorických funkcí, v oblasti afektů a emotivity a také v sociálním přizpůsobení.*“³¹

Martínek (2015) ještě doplňuje termín **hypoaktivita** – opak hyperaktivity. Dítěti každá činnost dlouho trvá, v porovnání s ostatními dětmi jeho aktivita zaostává, působí dojmem líného a bez zájmu. Z takového dítěte se může stát snadný terč záměrných provokací, jelikož se nedokáže bránit a hbitě reagovat.

3.2.2 Vrozené osobnostní dispozice

Řadíme sem **psychopatii**. Jedná se o vrozenou, trvalou dispozici, která se od dětství projevuje nepoměrem ve skladbě osobnostních vlastností a která staví jedince mimo normu. Mezi normu a psychopatii lze zařadit a rozlišovat **akcentované** a **anomální** osobnosti; takové osobnosti jsou pak často pachateli trestné činnosti. „*Hlavním kritériem při diagnostikování psychopatie je stálá, od dětství se projevující nerovnováha ve skladbě osobnostních vlastností, takže některé jsou nápadně vyvinuté, případně některé nápadně chybí. (...) Nositel této poruchy má kvůli ní opakované, stereotypní konflikty v sociálním prostředí; okolím je považován za podivína.*“³² U mladistvých není snadné odlišit, co je ve změnách chování způsobeno bouřlivě probíhajícím dospíváním a co se již týká stálých povahových rysů. Některé symptomy jako například obhroublé chování může postupem času vymizet, může však značit počáteční příznak formy schizofrenie. Mezinárodní klasifikace nemocí uvádí druhy osobnostních poruch, jež mohou souviset s kriminálním jednáním – jedná se o Disociální poruchu, Emočně nestabilní poruchu osobnosti, Sníženou poruchu osobnosti.

³⁰ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 102-108.

³¹ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 102.

³² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 31.

Dále se sem řadí Návyková a impulsivní porucha, kam spadá patologické hráčství, patologické zakládání požárů a patologické kradení.³³

3.2.3 Snížená úroveň rozumových schopností

Snížená úroveň rozumových schopností souvisí nejčastěji s genetickými faktory. V dětském věku je každý jedinec nejzranitelnější. Situace pro něj může být složitější, pokud nedisponuje výraznějším intelektem. U takových dětí se obtížněji utvářejí sociální dovednosti, jako jsou například morální hodnoty, empatie či schopnost řešit konflikty. Rovněž sem spadají i potíže ve škole, ne jen se samotnou výukou, ale i s problémem navázat vztah s učitelem nebo s obtížným budováním své pozice v kolektivu. To se pochopitelně může odrazit i ve vztahu k rodině – špatné studijní výsledky vyvolají u rodičů nepříznivé reakce.³⁴

Jak jsme již zmínili v první části kapitoly 3.2 Konstituce, prostředí a výchova formují jedince. Záleží pochopitelně na vrozených předpokladech a na tom, jak je možné s nimi pracovat a rozvíjet je. Ani skvělá výchova nemůže zajistit vytvoření zcela normálních schopností, pokud není genetický fond rozumových předpokladů úplný.

3.2.4 Příslušnost k pohlaví

Jak uvádí Matoušek, Kroftová (2003), dle dostupných statistik se trestných činů dopouštějí častěji muži, ve všech společnostech, v každé době, nezávisle na příslušnosti k etnické skupině a nezávisle na druhu trestné činnosti. Tento nepoměr mezi ženami a muži je přisuzován vrozeně vyšší agresivitě mužů v souvislosti s jejich pohlavním hormonem testosteronem. Tento hormon působí na funkci mozku a na utváření těla.

Jiným příkladem může být způsob výchovy. Ve vyspělé společnosti jsou dívky pod větší kontrolou rodičů a vazby na partu pro ně nemají až tak silný vliv jako na chlapce. Naopak silný význam pro dívky znamená vazba na rodinu.

V posledních desetiletích je zaznamenáváno určité snižování nepoměru ukazatelů mužské a ženské kriminality – lze to přisuzovat trendu emancipace žen, jež však má

³³ MKN-10. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů* [online]. [cit. 2017-11-18]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>.

³⁴ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 34.

v tomto kontextu poněkud negativní projev stejně jako stoupavá tendence „dohánět“ muže v alkoholismu, kuřáctví nebo konzumaci drog.³⁵

3.3 Rodina

Rodinu bychom měli považovat za klíčového činitele, jenž svým případným selháním umožňuje kriminální chování dětí. Z historického hlediska se role rodiny a její funkce v nové době výrazně změnila, což souvisí se stále větší emancipací žen, jak jsme již zmínili výše. V tomto kontextu se jedná zejména o velkou míru vstupu žen na trh práce v porovnání s ústupem tradiční role matky – hospodyně a vychovatelky dětí.

Zmenšuje se velikost rodin, vzrůstá počet domácností tvořených jedním člověkem – tzv. „singles“, narůstá počet nemanželských dětí (rodiče spolu žijí bez oficiálního svazku), počet rozvodů stoupá, počet lidí, kteří by po rozvodu uzavírali nové sňatky, klesá. Do rodinného života se v současné době promítají i obtíže ekonomického rázu.

Dá se říci, že životní standard je u dnešních dětí poměrně vysoký. Je však otázkou, jestli je správné děti zajistit v materiální oblasti na úkor společného trávení času. Takové děti citově strádají a tvoří se pokřivené žebříčky morálních hodnot. Nedostatek péče o dítě se však může také projevit jako zkratkovitě jednání, které vede až k trestným činům páchaným na dětech.³⁶

Dalším parametrem v otázce rodičovského chování je dohled nad dítětem. Rodič by měl vědět, co jeho dítě dělá ve svém volném čase, s kým se stýká, v jakém stavu se vrací domů. Takovouto rodičovskou informovanost můžeme považovat za jeden z klíčových momentů, který může mít prokazatelnou souvislost s delikventním chováním.³⁷

3.3.1 Rodinná výchova

Utváření osobnosti dítěte, názorů, většina vlastností a následně i životní styl je ovlivněn rodinnou výchovou. „Většina výzkumů ukazuje, že podstatu jakéhokoliv patologického chování (...) je třeba hledat v rodině. Na dítě negativně doléhá jak přehnaná péče a s ní spojené nároky rodičů, tak i nezájem rodičů o dítě, o školu a školní prospěch.“³⁸

³⁵ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 33.

³⁶ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 35.

³⁷ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 44.

³⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 119.

Zoubková, Nikl, Černíková (2001) toto téma rozšiřují – jedním ze způsobů výchovy dětí je **protekční** způsob, kdy je dítě rozmazlováno, hůře se adaptuje ve společnosti vrstevníků a velmi pomalu se osamostatňuje. **Výchovou úzkostnou** lze zbavit dítě vlastní iniciativy, omezit jeho aktivity a těžko dokáže překonávat obtíže. Důraz na dokonalost, maximální výkony a extrémně vysoké požadavky – taková je **výchova perfekcionistická**. Takové dítě je stresováno, přetěžováno. Naopak nezájmem o potomka se projevuje **výchova zavrhuující**, dítě pak hledá únik od reality rodinného prostředí. A jako poslední příklad uvedeme **výchovnou zanedbanost**, kdy jedince vyrůstá v nepodnětném až primitivním prostředí, kde chybí základní hodnoty včetně toho, že se zde nepohlíží na vzdělání jako na důležité; k němu pak dítěti z tohoto důvodu chybí motivace.³⁹

3.4 Škola

Novému rytmu se dítě musí přizpůsobit, nastoupí-li do školy. Zde ztrácí své postavení, které do té doby znalo z rodiny a nově se musí adaptovat na změnu, která se po něm žádá přizpůsobit se a být jako ostatní děti. Žáci jsou ve škole vedeni ke kázni, samostatnosti a rovněž je po nich požadováno vnímat učitele jako autoritu. Mezi dětmi se vytváří party, ve třídě dochází ke vzniku vlastní subkultury se specifickými vlastnostmi, zvyklostmi a rituály. Díky bližším kontaktům se vytvářejí společné zájmy a činnosti. V některých případech mohou být takové kontakty počátkem, kdy dochází ke vzniku asociálních part.⁴⁰ „*Nepříznivé podmínky ve škole, konflikty mezi dítětem a učitelem, nepřizpůsobení se kolektivu dětí mohou vést ke školnímu selhání, k nechuti ke škole a mohou se projevit poruchami chování ve smyslu úniku, např. záškoláctvím, lhaním, alkoholem, delikvencí apod.*“⁴¹

Nežádoucí se může ukázat například i preference či naopak zatracování některých žáků učitelem. Učitel má mnoho prostředků, jak pozitivně či negativně přispět k formování dětské osobnosti – známky, poznámky, hodnocení dítěte při kontaktu s rodiči, oznámení činěná úřadům odboru péče o dítě či policejním orgánům. To se může ukázat jako segregace méně nadaných, a tím pádem rizikovějších dětí, v důsledku jejich prohřešků proti kázni, neznalost učiva, atd. „*Učitelův nezájem či agresivita mohou být také živnou půdou šikanování ve třídě. (...) Vyšší riziko sociálního selhání mají děti ve škole špatně prospívající, s vyšším potenciálem agresivity, s vlastní*

³⁹ Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 36-37.

⁴⁰ Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. str. 36-37.

⁴¹ Zoubková, I., Nikl, J., Černíková, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 37.

subkulturou „odpojenou“ od vlivu učitele a školy, resp. napojenou na potenciálně asociální vlivy (herny, zdroje alkoholu a drog, kriminální gangy, aj.)“⁴²

Zajímavou reakcí na vysokou rizikovitost školního prostředí je zajisté vznik občanské iniciativy v USA – domácí vzdělávání. Tzv. „homeschooling“ dle názorů svých příznivců a propagátorů omezuje negativní vliv vrstevnických skupin či neosobního prostředí velkých vzdělávacích institucí. V Evropě se prozatím v tak širokém měřítku ve srovnání s USA tyto pokusy neujaly.⁴³

Za velice důležité v západní společnosti považujeme spolupráci rodiny a školy. Taková spolupráce umožňuje lepší motivaci dětí pro učení a výsledky ve škole. V každé demokratické zemi je škola v dnešní době koncipována jako otevřená instituce, jež má zájem na tom, aby byl rodič jako vlivný a zainteresovaný partner při vzdělávání dětí.⁴⁴

Opakem takovéto spolupráce s rodinou je již výše zmíněné demotivační prostředí, kde je výchova zanedbávána, jak jsme uvedli v podkapitole 4.3.1.

Pod tuto kapitolu zařadíme i příklady některých poruch chování související s agresivním chováním a kriminalitou dětí a mládeže dle Martínka⁴⁵ (2015):

3.4.1 Lhaní

Spadají sem tři typy kategorií:

- Smyšlenka (konfabulace)
- Bájná lež (*pseudologia phantastica*)
- Pravá lež

První typ – **smyšlenka** – se objevuje u dětí předškolního věku a není na místě ji považovat za něco patologického. Dítě si ještě neuvědomuje nepravdivost svého výroku, zaměňuje své představy a sny, plete si skutečné události se smyšlenými. Často je to způsobeno „dětsky“ zkresleným vnímáním reality.

Pozor dejme však na chorobné smyšlenky dětí školního věku. Vyskytují se u dětí emočně labilních, u dětí se sníženou úrovní rozumových schopností a u dětí infantilních.

⁴² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 76-77.

⁴³ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 77.

⁴⁴ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 74.

⁴⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 119-124.

Bájná lež se projevuje tím, že dítě vypráví a vymýšlí dlouhé, neskutečné příběhy. Děje se tak proto, že na sebe chce upoutat pozornost a samo v takových příbězích hraje důležitou a zajímavou roli. Za projev některé z psychických poruch ji lze považovat v období puberty, kdy se jedinec dostane do situace, kdy sám nedokáže rozlišit pravdu a lež a plně rozeznat realitu.

Vědomá a záměrně sleduje nějaký cíl – **lež pravá**. Jedinci jsou již plně schopni rozlišit rozdíl mezi pravdou a nepravdou. Užívají ji záměrně v případě, kdy se chtějí vyhnout nepříjemné situaci, povinnosti, kdy chtějí něco získat, nebo se pokoušejí s okolím manipulovat. Není projevem duševní poruchy, avšak v případě jejího potvrzování se stává nehezkým návykem.⁴⁶

3.4.2 Krádeže

Dle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, je tento čin definován pod § 205 odst. (1): „*Kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a a) způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou, b) čin spáchá vloupáním, c) bezprostředně po činu se pokusí uchovat si věc násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí, d) čin spáchá na věci, kterou má jiný na sobě nebo při sobě, nebo e) čin spáchá na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace osob (...)*“.⁴⁷

Avšak zcizení věci patřící někomu jinému nelze vždy považovat za krádež. Malé děti, především v předškolním věku, se neuvědoměle a příležitostně snaží získat např. hračku, která se jim zalíbí, a podlehnou okamžitému nutkání tuto věc vlastnit. Takové jednání není ničím zvláštní, kupříkladu ani v rodinném prostředí mezi několika sourozenci.

Odcizí-li mladistvý nebo dítě předmět vědomě a plně si při tom uvědomuje nesprávnost svého chování, považujeme to za **krádež pravou**. V dětském a mladistvém věku není většina krádeží zapříčiněna psychickým onemocněním, ale je to dáno vlivem prostředí, kde dítě vyrůstá nebo v jakém se vyskytuje. Existují rodiny, kde krádeže nejsou považovány za něco nepatřičného; jsou brány jako chování, které rodině prospěje.⁴⁸ Matoušek, Kroftová (2003) zmiňují **stabilní a integrované skupiny**, kde jsou delikventní normy akceptovány i dospělými a kde dospělí mohou působit jako vzor

⁴⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 111-112.

⁴⁷ ÚZ TRESTNÍ PŘEDPISY. *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*. Ostrava-Hrabůvka : Sagit a.s. 2016. str. 57-58.

⁴⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 114-115.

chování. Jako příklad uvádějí gangy romských kapsářů. **Neintegrované a nestabilní skupiny** se řadí k těm, které jsou vysoce násilnické, kladně hodnotí nošení zbraní, agresivní vystupování a veřejnost je vnímá s velkými obavami.⁴⁹ I touha po příslušnosti nebo již příslušnost k určité partě může být spouštěčem krádeží. Podmínkou přijetí do party často bývá právě krádež věci. Jedná-li se o partu užívající návykové látky, je krádež prostředkem k získání patřičného obnosu peněz na drogu.⁵⁰

Oficiální policejní statistika z konce roku 2017 uvádí v Jihočeském kraji celkem 34 krádeží prostých spáchanými mladistvými (15-17 let) a 12 krádeží prostých spáchaných nezletilými (0 – 14 let).⁵¹

3.4.3 Záškoláctví

Tento problém můžeme v dnešní době považovat za jeden z nejzávažnějších, týká se docházky žáků základních i středních škol. Martínek (2009) uvádí, že důvody nedokončení devátých ročníků základních škol bývají právě časté absence a záškoláctví. *„Záškoláctví můžeme charakterizovat jako úmyslné zameškávání školního vyučování, kdy žák o své vlastní vůli, ve většině případů bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku.“*⁵² Jako prvotní příčiny uvedeme nechť ke školní práci, poruchu vztahů mezi dětmi, strach ze školy nebo např. strach z učitele. Dále bychom mohli zmínit negativní vztah ke škole, vliv rodinného prostředí a v neposlední řadě vliv party a způsob trávení volného času. Martínek (2009) dále dělí záškoláctví na dvě základní skupiny a to:

- **Záškoláctví impulzivního charakteru** – zde jde spíše o náhlou reakci, nepromyšlené jednání v průběhu vyučování. Tím se žák může dostat do tzv. „začarovaného kruhu“, kdy se bojí svěřit rodiči a neví si rady, jak svou situaci vyřešit a chození „za školu“ může pokračovat i několik dní.
- **Plánované, účelové záškoláctví** – zde už lze hovořit o promyšleném jednání žáka či mladistvého, v případě, že se chce vyhnout zkoušení, písemné práci, neoblíbenému předmětu či vyučujícím.

⁴⁹ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 86.

⁵⁰ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 115.

⁵¹ POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY: *Statistické přehledy kriminality za rok 2017*. www.policie.cz [online]. 2018 [cit. 2018-3-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>.

⁵² MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 116.

Je nutné, abychom na záškoláctví pohlíželi jako na asociální chování, kde se jasně projevuje psychický stav žáka, který není schopen adekvátně řešit své problémy. Je velice nutné k tomuto problému přistupovat citlivě.⁵³

3.4.4 Útěky

Stejně tak jako u záškoláctví impulzivního charakteru, i útěky mívají impulzivní ráz, nejsou motivovány a tento čin nebývá předem nijak připravovaný ani plánovaný. Někdy může být útek motivován touhou po dobrodružství či snaha o zviditelnění se mezi vrstevníky. Hnacím motorem při útěcích bývá parta, jedinec se pod jejím vlivem často dopouští chování, kterého by se sám nedopouštěl. Opět takové chování může vyústit v páchání krádeží, vloupávání se do objektů, zcizování motorových vozidel a jejich řízení bez řidičského oprávnění. S útěky úzce souvisí **toulky** – ty trvají delší dobu a někdy jsou spojeny se záškoláctvím.⁵⁴

3.4.5 Šikana a kyberšikana

Hovoříme-li o mládeži, mohli bychom si šikanu charakterizovat tak, že jeden či více jedinců úmyslně a většinou opakovaně týrá někoho jiného za použití manipulace a agrese. Samotný termín vyvolává velice negativní pocity. Většinou jde o postupně se rozvíjející negativní chování vůči jinému, může se jednat i o jednorázový akt. Agresor se svou obětí snaží ponížit, psychicky likvidovat anebo jí ublížit – například i fyzicky.

Díky moderním technologiím se v dnešní době můžeme setkat i s **kyberšikanou**. Definujeme ji jako zneužití informačních komunikačních technologií, především internetu a mobilních telefonů a je smyslem někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Psychickou újmu však oběti může způsobit i špatně odhadnutá situace „agresora“, kdy je mu ublíženo neúmyslně.⁵⁵

3.5 Volný čas a skupiny mládeže

Způsob života a vytváření i sociálních vazeb a vztahů mimo rodinu mají rovněž obrovský vliv na vznik rizikového chování. Vrstevnická skupina je pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin důležitější než pro mládež, která vyrůstá ve fungujících rodinách. Takové rodiny poskytují přiměřenou míru podpory a určují meze dovoleného chování. V opačném případě je tu snaha předvést se partě a svým kamarádům jako

⁵³ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 116-122.

⁵⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 122-124.

⁵⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 128-175.

„správný tvrd'ák“ a přijmout jejich sociální a mravní normy. „*U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím. (...) Některé party jsou ke své kriminální činnosti přivedeny tím, že tráví čas v hernách a na diskotékách a záhy se jim na tento způsob života přestane dostávat prostředků. Začnou si je opatřovat drobnými krádežemi, jež pak přerůstají v organizované. (...) Jiné party vede ke kriminalitě nuda.*“⁵⁶ (viz. podkapitola 4.4.2 Krádeže).

Některé vrstevnické party si vytváří své vlastní na první pohled nezávislé ideologie, které mohou být počátkem delikventního chování. Tzv. „patřit do party“ zahrnuje nejen způsob vyjadřování, ale např. i úpravu zevnějšku (účesem, oděvem, druhem bot, doplňků), druh preferované hudby, uctívání určitých symbolů, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, k rodičům, práci, penězům, sexualitě, ke kouření, drogám, alkoholu, apod. O přízeň mladých lidí usilují rovněž různé sekty, masmédia, náboženství nebo např. hudební a jiné skupiny. Takové „idoly“ můžeme považovat za představitele určitého způsobu života.⁵⁷

Rovněž záškoláctví (viz. podkapitola 4.4.3) je způsobem, jak „trávit“ volný čas a dopouštět se patologického chování pod vlivem party. Kriminalita mládeže má kořeny právě v záškoláctví a je provázena případy, kdy se party dopouštějí mimo školní docházku např. krádeží, vykrádání chat či jiných objektů, užívání motorových vozidel, zneužívání alkoholu, cigaret a jiných návykových látek.⁵⁸

3.6 Média

Z historického pohledu je novinkou, že materiální hodnoty bohatších skupin jsou dnes vnucovány mladým i dospělým lidem všech vrstev. Děje se tak pomocí všudypřítomných reklam a médií.

Dnešní společnost se od té tradiční liší tím, že v ní existují univerzální cíle. V dřívějších společnostech měla každá společenská vrstva své specifické cíle. Do určité vrstvy se člověk narodil a zůstával jejím „členem“ až do smrti, a neexistovalo, aby si volil ve svém životě jiné cíle. Kdo se pokusil společenské bariéry překročit, uspěl jen málokdy. S příchodem novověké rovnostářské demokracie se objevily univerzální hodnoty a cíle. Cesta za bohatstvím nebo mocí je velmi namáhavá a dalo by se říci, že je

⁵⁶ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 83.

⁵⁷ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 38.

⁵⁸ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 119-120.

mnohem snazší pro toho, kdo se narodí do rodiny disponující nejen finančním, ale i *sociálním kapitálem*⁵⁹. Ten, kdo potřebným finančním a sociálním kapitálem nedisponuje, hledá cestu vzhůru náhradními či rychlejšími způsoby vedoucími ke společenskému úspěchu.⁶⁰

Nemůže být pochyb o tom, jak obrovský vliv má na dnešní děti **televize** a zejména pak **internet**. Sledování televize a internetu má mezi dětmi stále vzrůstající trend a výrazně klesl zájem o četbu novin, knih, návštěvy divadel, aktivní sportování, aj. Tato dvě nejvlivnější média mohou mít vliv **integrační** (např. sledování stejných pořadů), ale i **dezintegrační** (např. sledování zla a násilí).⁶¹ Zobrazování násilí a jeho zlehčování, vulgární zobrazování sexu, agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým či jiným skupinám je nebezpečné zejména proto, jak moc je vše v dnešní době dostupné. Problém je také stírání hranic mezi zpravodajstvím a zábavou; drasticky působící záběry bývají ve vysílání některých televizních stanic zpomalovány pro zesílení efektu. *„Řada akcí mladistvých pachatelů je přímo inspirována televizní produkcí. Negativní účinky televizního násilí se především projevují u dětí, jež jsou k násilnému jednání disponovány dědičnými a konstitučními faktory, rodičovským nezájmem (...) či příslušností ke skupinám, které sdílejí deviantní normy.“*⁶²

Trávení stále více volného času sledováním takových pořadů, sledováním internetu nebo hraní počítačových her má jistě souvislost se zvyšováním agresivity⁶³. Ta je podmíněna biologicky a do jisté míry jde o charakteristický znak jedince. Geneticky jsme všichni určitou dávkou agresivity vybaveni, jinak bychom ve společnosti neměli šanci na přežití. Člověk s vysokou mírou agresivity jedná „ostřeji“ a se svou vlastností hůře bojuje, impulzivněji reaguje na podněty, které by jiný člověk přešel bez povšimnutí. Martínek (2009) si klade otázku, co je tedy pravděpodobnou příčinou zvýšené agrese u jedince. Zde opět poukazuje na to, že výraznou roli hrají genetické faktory a dokládá, že některé prameny uvádí, že až z 60% je míra agresivity dědičná.

⁵⁹ Sociální kapitál definují sociologové jako **sít' využitelných mezilidských vztahů**.

⁶⁰ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. str. 83-84.

⁶¹ ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 39.

⁶² ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. str. 39.

⁶³ **Agresivita** – (z lat. *agressivus* – útočný): vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresii. V širším slova smyslu se tak označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu k dosažení cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.

Tvrdí, že těžko můžeme chtít, aby se potomek silně agresivního otce choval jako anděl.⁶⁴

Dále potvrzuje, že mediální násilí lze považovat za jednu z nejdůležitějších příčin agresivního chování u dětí a mládeže, jelikož dnes velmi snadno dostupná média mají obrovskou moc při ovlivňování myšlení, jednání a citění lidí. Prostřednictvím médií je velmi snadné manipulovat s informacemi, zjednodušovat a zkreslovat realitu nebo také upřednostňovat určité názory a postoje. To, co je možné vidět v televizi (nebo na internetu a při hraní počítačových her), může sloužit jako vhodný vzor k napodobování. Dítě nebo jedinec se sníženými rozumovými schopnostmi má nelehký úkol – rozpoznat, co je skutečné a co je fikcí. „Časté pozorování násilí upevňuje přesvědčení dítěte, že je agrese přípustná, povolená a pomocí ní může řešit konflikty (...).“⁶⁵ Kvůli nízké rozlišovací schopnosti u dětí, jež vnímají svět zjednodušeně, nemůžeme očekávat, že porozumí významu, který je sdělován prostřednictvím násilnické scény. Děti zde vnímají pouze vnější podobu agrese, avšak nechápou záměr, proč se takovým způsobem agresor chová. Martínek (2009) uvádí jako příklad seriál Tom a Jerry – situace, které tyto dvě postavičky prožívají, se zdají být dětem i dospělým legrační, ale způsob, jakým se k sobě tyto dva chovají, je plný agrese a násilí. Těla obou postaviček jsou v každé epizodě zraněna, avšak v krátké době navracena do původního stavu a původní podoby bez následků a jeví se jako nepoškozená. Mohli bychom zde opět navázat na hraní některých druhů počítačových her a jejich obsah; zde však jedinec svou vlastní postavu již vede a utváří s vlastními úmysly. Dítě takové chování napodobuje a může mít tendence konflikty řešit právě takovýmto chováním.⁶⁶ „Je zřejmé, že násilí v televizi přispívá k růstu agrese jedince, vždy je však nutné počítat i s jinými faktory, které se u dané osoby na míře jeho agrese podílely – ať již je to rodina, širší společenské prostředí či negativní zážitky, kterými takový jedinec prošel v průběhu svého vývoje.“⁶⁷

⁶⁴ MARTÍNEK, Z.: *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. 192 s. ISBN-978-80-247-5309-6., str. 11.

⁶⁵ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 94.

⁶⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 94-96.

⁶⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. str. 97.

4 Obecné možnosti prevence kriminality mládeže

4.1 Pojem prevence kriminality

Jak napsal Cesare Beccaria⁶⁸ ve svém díle O zločinech a trestech: „*Je lépe zločinu předcházet, než jej trestat!*“

Slovo prevence má latinský původ⁶⁹ a vymezuje se jako „ochrana“ či „předcházení jevům“. Synonymem pro slovo prevence je **profylaxe**; liší se pouze původ, profylaxe je řeckého původu. Prevenci můžeme definovat jako společenská opatření zaměřená na předcházení a minimalizování sociálně patologických jevů ve společnosti, především pak kriminalitě. Podobu mohou mít ve formě souhrnu opatření specifikovaných jako preventivní strategie, preventivní programy prevence, plány prevence apod.⁷⁰

Obecným cílem je udržení chování členů společnosti v rámci konsensuálně dohodnutých norem a hodnot a to za použití prostředků především nesankční povahy. Jde o to, aby nedocházelo k závažnému narušení nejdůležitějších společenských regulativů. Vedle trestní represe je další formou kontroly kriminality.

„Preventivní politika představuje ofenzivní strategii kontroly kriminality, jež spoléhá především na nerepresivní prostředky. Zabývá se eliminací sociálně patologických jevů a snižováním motivů a příležitostí k páčání trestných činů.“⁷¹

Do prevence kriminality spadají veškeré aktivity netrestního charakteru, které směřují k předcházení páčání trestných činů, ke snižování jejich výskytu, prostřednictvím zamezení páčání či neutralizaci příčin a podmínek jejich vzniku. Patří sem opatření, které mají za úkol snižovat rozsah a závažnost kriminality – např. omezení kriminogenních příležitostí, působit na případné pachatele nebo oběti trestných činů.⁷²

⁶⁸ Cesare Beccaria (1738 – 1794), italský aristokrat, filosof a ekonom.

⁶⁹ **lat. praeventia** – zákrok předem, včasná ochrana, obrana.

⁷⁰ SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. str. 13.

⁷¹ SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. str. 15.

⁷² SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. str. 14.

4.2 Struktura prevence kriminality

Prevenci kriminality rozdělujeme do tří skupin (Svatoš, 2014):

- **Sociální prevence** – jedná se o aktivity, jež ovlivňují proces socializace, sociální integrace a aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek. Zde můžeme odkázat na výše zpracované kapitoly: 4.3 Rodina, 4.4 Škola, 4.5 Volný čas a skupiny mládeže, 4.6 Média, které pod toto téma rozhodně spadají a úzce s ním souvisejí.
- **Situační prevence** – zakládá na zkušenosti a vychází z teorie, že se určité druhy kriminality objevují v určité době na určitých místech a za určitých okolností. Největší efekt zaznamenává v oblasti omezování majetkové trestné činnosti. Zde se jedná o opatření technické, fyzické, či režimové (např. kamerové systémy, technická ochrana, policejní hlídky, aj.). Úspěšnost situační prevence je poměrně vysoká, důležité však jsou adekvátní opatření, finanční a personální prostředky do ní vložené.
- **Prevence viktimmnosti a pomoc obětem trestných činů** – v praxi se jedná o skupinové nebo individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství a propagaci technických možností ochrany před trestnou činností. Souvisí s koncepty bezpečného chování s ohledem na různé kriminální situace a na psychickou připravenost ohrožených osob.

Z hlediska adresátů lze dělit na primární, sekundární a terciální úroveň (Svatoš, 2004), kde se vzájemně doplňují a prolínají přístupy sociální a situační prevence.

4.2.1 Primární prevence kriminality

Primární prevence kriminality se týká obecné populace nezátížené kriminalitou a zahrnuje především výchovné, vzdělávací a volnočasové, osvětové a poradenské aktivity zaměřené hlavně na nejširší veřejnost. Velký důraz a zvláštní pozornost jsou v této oblasti kladeny zejména na děti a mládež, což má pro naše potřeby této práce obrovský význam. Hlavní těžiště prevence spadá do oblastí rodin, škol a spolků. Jde zejména o výchovu a způsob využívání volného času – např. zájmové kroužky, možnost sportovní vyžití.

Primární prevence je adresována veškerému a širokému obyvatelstvu státu, města či některým demograficky vymezeným skupinám lidí (viz. Cílové skupiny – děti, mládež, ženy, důchodci, národnostní či etnické menšiny, aj.).

Bez ohledu na míru kriminálního ohrožení působí na každého a formou sociální, kulturní a právní politiky také působí na příčiny kriminality. Do oblasti sociální prevence spadá výchova, vzdělání, osvěta či zaměstnanost. Právě poslední ze zmíněných příkladů bychom mohli propojit s problematikou situační prevence, kdy nejen (ne)zaměstnanost, ale i potenciální nebezpečí velkých anonymních měst nebo některé periferie mohou být zárodkem pro páchání kriminality. Úkolem situační prevence je takové případy eliminovat. Kupříkladu: Zvýšení zaměstnanosti v konkrétním neperspektivním regionu, osvětlení tmavého prostranství, bezpečnostní zámky dveří či zamřížovaná okna výloh. Oblast viktimologické prevence informuje veřejnost o případných nebezpečích – např. pohyb nežádoucí osoby v okolí škol.

4.2.2 Sekundární prevence kriminality

Sekundární prevence již cíleně pracuje s problémovými a rizikovými jedinci, u nichž se zvyšuje pravděpodobnost, že by se mohli stát pachateli anebo oběťmi trestné činnosti. Rovněž se zabývá příčinou kriminogenních situací.

Potencionální pachatelé mohou být mezi rizikovými skupinami mládeže, alkoholiky, narkomany či bezdomovci. Na opačnou stranu – potencionálních obětí – řadíme např. děti nebo seniory, kteří by měli být alespoň pravidelně informováni o možném výskytu nežádoucího jevu v okolí (např. vyskytující se pedofil v okolí školy).

Sekundární prevence se dále zabývá sociálně patologickými jevy (např. alkoholová či drogová závislost, záškoláctví, vandalství), kriminogenními situacemi – nebezpečné křižovatky, nebo místa, kde se mohou koncentrovat kriminální živly. Zde jako preventivní opatření můžeme zařadit kamerový systém a zároveň všechny výše uvedené příklady z podkapitoly primární prevence, jež se v tomto směru velmi úzce prolínají.

4.2.3 Terciární prevence

Toto téma spočívá v resocializaci osob již kriminálně narušených. Pojem **resocializace** zde chápeme jako přijetí nových norem a hodnot, které jsou většinou spojené s novým sociálním postavením, jež člověk získává. Můžeme ho rovněž vysvětlit jako „znovuvedení“ nebo „znovuzakotvení“ do společnosti. „*Jejím cílem je*

udržet dosažené výsledky předchozích intervencí a rekonstrukce nefunkčního sociálního prostředí. ⁷³

Zaměřuje se na předcházení recidivy u konkrétního pachatele, což pro něj může být pohružka trestu, ukládání a výkon ochranných opatření, péče ze strany probační a mediační služby či ze strany orgánů péče o mládež (OSPOD). V případech obětí se tato prevence snaží odvracet viktimologickou recidivu oné konkrétní oběti, aby se oběti znovu nestala. To obnáší poradenskou činnost či posttraumatickou péči.

Výše uvedený text kapitoly 5.2 Struktura prevence kriminality Svatoš (2014) shrnuje následně: *„Odpovědnost za oblast primární a sociální prevence spadá do působnosti rodiny, obce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Sekundární a terciární prevence je s ohledem na odbornou náročnost jednotlivých aktivit záležitostí resortu Ministerstva práce a sociálních věcí a v některých souvislostech i Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva zdravotnictví.* ⁷⁴

5 Metodické preventivní programy škol

Účast nezletilých a mladistvých na trestné činnosti (kriminalitě) předchází v mnohých případech zkušenost s méně závažnými formami závadového chování. Ve věku od šesti do osmnácti let je vedle rodiny pro každé dítě určujícím a formujícím prostředím škola. Proto se právě od této instituce právem očekává a vyžaduje zásadní působení na osobnosti žáků. Vedle předávání vzdělávacího obsahu má škola rovněž výchovnou funkci – smyslem výchovy a vzdělání je začlenění jedince do společnosti, což má v důsledku ekonomicko-společenský význam.

Každá škola musí nutně respektovat nařízení nadřízeného orgánu, jímž je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“). *„MŠMT je ústředním orgánem státní správy pro předškolní zařízení, školská zařízení, základní školy, střední školy a vysoké školy, pro vědní politiku, výzkum a vývoj, včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti, a pro vědecké hodnosti, pro státní péči o děti, mládež, tělesnou výchovu, sport, turistiku a sportovní reprezentaci státu.* ⁷⁵

⁷³ SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. str. 17.

⁷⁴ SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. str. 17.

⁷⁵ SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. str. 61-62.

MŠMT má stěžejní roli při uplatňování školní primární prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže - stanovuje základní strategie, podporuje vytváření vazeb a struktur spolupracujících objektů a vytváří materiální, finanční a personální podmínky pro realizaci prevence ve školství.

Problematika primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže je v jeho kompetenci, konkrétně v kompetenci oddělení institucionální výchovy a prevence a odpovídá za následující činnosti:

- Koncepti, obsah a koordinaci v oblasti specifické primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy.
- Zpracovávání metodických, koncepčních a dalších materiálů souvisejících s problematikou specifické primární prevence rizikového chování.
- Přípravu materiálů legislativní povahy předmětné problematiky.
- Průběžné plnění úkolů vyplývajících z vládních usnesení, strategií a koncepcí a z nich vyplývajících akčních plánů jednotlivých resortů.
- V oblasti dotační politiky za přípravu, vyhlášení, administraci dotačních programů v oblasti specifické primární prevence rizikového chování, provádění vyhodnocení, kontrolu činnosti dotovaných subjektů, administraci žádostí o úpravu v čerpání položek.
- Spolupráci, koordinaci a organizaci pracovních setkání s krajskými školskými koordinátory prevence, metodiky prevence v pedagogicko-psychologických poradnách (PPP) a pracovníky středisek výchovné péče (SVP) působícími v oblasti primární prevence rizikového chování.⁷⁶

5.1.1 Legislativa

Mezi legislativní předpisy, které s prevencí úzce souvisí, uvedeme následující:

Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon,

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů,

Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek,

⁷⁶ MŠMT. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Prevence* [online]. 2018 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>.

a Vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních.

5.1.2 Pracovníci škol poskytující poradenské služby

Poradenské služby ve škole jsou zajišťovány výchovným poradcem, školním metodikem prevence, metodikem pro tvorbu školních vzdělávacích programů a jejich konzultačním týmem složeným z pedagogů školy. Za poskytování poradenských služeb odpovídá ředitel školy a také zodpovídá za vytvoření preventivního programu školy a podílí se na zajištění výchovného poradenství. Služby poskytované školou jsou koordinovány se školskými poradenskými zařízeními v oblasti.

Standardní činnost poradenských pracovníků školy zahrnují služby, které jsou poskytovány žákům, jejich zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům. Podmínkou pro poskytnutí školní poradenské služby nezletilému žákovi je souhlas jeho zákonných zástupců (generální souhlas). Souhlas není potřeba v případech, kdy je ohroženo duševní nebo tělesné zdraví dítěte nebo osob v jeho okolí a v případech, kdy soud požádá o psychologické vyšetření žáka.

Poskytování poradenských služeb ve škole je zpracováno do vyhlášky č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, která je jedním z prováděcích předpisů ke Školskému zákonu.

Výchovný – kariérní poradce

Vykonává činnosti poradenské, informační, a metodické. O těchto činnostech si vede písemnou dokumentaci. Kariérové poradenství a poradenská pomoc je vyžadována při rozhodování žáků o vzdělávání a další profesní dráze. Rovněž se zabývá poradenstvím se zákonnými zástupci žáků a předává odborné informace z této oblasti ostatním pracovníkům školy.

Školní metodik prevence rizikového chování

Jeho úkolem je vykonávat činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské. Koordinuje tvorbu a kontrolu realizace minimálního preventivního programu školy. Podílí se na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování atd.

Zajišťuje spolupráci školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v PPP a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými a dalšími zařízeními a institucemi), které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů a kontaktování takového odborného pracoviště v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.

Třídní učitel

Motivuje vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, dbá na jejich spravedlivé dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě); podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky ve třídě. Zprostředkovává komunikaci s ostatními pedagogy a je garantem spolupráce školy s rodiči žáků třídy. Získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštěnostech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí. Spolupracuje s výchovným - kariérovým poradcem při poskytování poradenských služeb, týkajících se rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze žáků třídy a se školním metodikem prevence rizikového chování na depistáži varovných signálů, podílí se na realizaci minimálního preventivního programu.

5.2 Minimální preventivní program škol

Rozumíme jím komplexní metodický materiál určený k realizaci aktivit na jednotlivých školách. Vychází z **Národní strategie primární prevence MŠMT na období 2013-2018**⁷⁷. Na základě této strategie školy vypracovávají tzv. „Minimální preventivní program“ (dále jen „MPP“), jehož zpracování není legislativně striktně nařízeno, avšak je podrobným metodickým návodem, jak v oblasti prevence ve školách pracovat. Pro pedagogické pracovníky slouží jako významný a rozsáhlý informační servis, z něž lze vycházet.

5.3 Specifická primární prevence

Jedná se o takové aktivity, které se již konkrétně týkají některého společensky nežádoucího jevu. To znamená, že se takové programy již specificky zaměřují na určitou formu sociálně-patologického chování. Explicitně se snaží najít způsob, jak předcházet výskytu určité specifické formy takového nežádoucího chování.

⁷⁷ MŠMT. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Prevence: Strategie, koncepce, metodiky* [online]. 2018 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strategie-a-koncepce-ap-msmt>

5.4 Nespecifická primární prevence

Nespecifickou primární prevencí se rozumí veškeré aktivity podněcující a podporující zdravý životní styl, avšak nemají přímou souvislost se společensky nežádoucím jevem. Jedná se o aktivity, jež se obecně snaží napomáhat snižovat riziko vzniku a rozvoje sociálně-patologických forem chování a zaměřují se spíše na protektivní faktory vzniku problému. Pod tyto aktivity spadají zájmové kroužky (kroužky na školách, školských zařízeních či lidových školách umění), sportovní aktivity nebo programy zaměřené na zlepšení životního stylu. Jako další příklad lze uvést zážitkové programy, pod které můžeme zařadit outdoorové aktivity, školy v přírodě, adaptační kurzy, školní výlet atp.

5.5 Dotazníkové šetření

V této kapitole budou shrnuty výsledky dotazníkového šetření (viz. Příloha č. 1), které jsme poslali základním a středním školám na Jindřichohradecku. Dotazníkem bylo osloveno třináct středních škol a čtyřicet čtyři základních škol na tomto území z databáze dostupné na internetu⁷⁸. Odpovědi se dostalo pouze od 22 respondentů. Tento nevelký vzorek nám ukázal následující odpovědi:

Na otázku s možností volby vícero odpovědí: **„Která z témat žákům předáváte především formou učiva zpracovaného ve vzdělávacím obsahu některého z předmětů?“**, odpovědělo 91% respondentů, že je to téma „alkohol a jiné návykové látky“, 82% se shodlo v tématech „agresivita a násilí“ a „šikana a kyberšikana“. Dalšími v pořadí jsou „záškoláctví a útěky“ - 55% odpovědí, „lhaní“ a „krádeže“ – oba 46% hlasů. Jako další byly uvedeny témata: vandalismus – 36% a mezi otevřenými odpověďmi byly uvedeny: „poruchy příjmu potravy“, „jak pomoci když...“, „závislostní chování“ či „partnerské vztahy“. (viz. Tabulky a grafy – Graf č. 1).

Otázka s možností volby více odpovědí: **„Která z témat žákům zprostředkováváte především ve spolupráci s externími subjekty?“** zaznamenala nejvyšší počet odpovědí u témat: „záškoláctví a útěky“ a „šikana a kyberšikana“ – obě téměř 80%. „Agresivita a násilí“ se objevily v 67 procentech případů. Navrhované možnosti byly dále rozšířeny o odpovědi: Sexuální identita, prevence pohlavních chorob či sekty a sektářství.

⁷⁸ Základní školy Jindřichův Hradec. *Seznam škol.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <https://www.seznamskol.cz/zakladni-skoly/jihocesky-kraj/jindrichuv-hradec/>, Střední školy Jindřichův Hradec. *Seznam škol.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-02-11]. Dostupné z: <https://www.seznamskol.cz/zakladni-skoly/jihocesky-kraj/jindrichuv-hradec/>

Na otázku s možností volby vícero odpovědí: **„Která z témat žákům přibližujete pomocí projekce kulturních či vzdělávacích pořadů?“**, bylo uvedeno poměrně srovnatelné množství všech nabízených odpovědí. Nejvíce procent (67%) se týkalo tématu „alkohol a JNL“. Naopak žádný z respondentů pro tuto otázku neoznačil odpověď „záškoláctví a útěky“. Tato otázka byla doplněna některých z respondentů o možnost „zdravé sebepojetí osobnosti, sebekoncepce a sebestříjetí“.

V otevřených otázkách: **„Kolikrát za minulý školní rok jste vstupovali do jednání s OSPOD / s PČR z důvodu závadového chování některého z Vašich žáků?“** jsme se dozvěděli, že k takovému jednání dochází pouze ve výjimečných situacích a jedná se pouze o jednotky případů.

V případě jednání s OSPOD školy konkrétně uvedly, že se jednalo o jeden případ napadení žáka jiným žákem, jedenkrát šlo o nález marihuany, ve 4 případech probíhalo jednání - tzv. případová konference o závažných nedostatcích v chování a alarmující absence. Na jiné škole probíhala tato spolupráce v souvislosti s případem finančních potíží a nefunkčnosti rodiny.

V souvislosti s Policií ČR byla zaznamenána ještě menší čísla, než v předchozím případě. Mezi otevřenými odpověďmi jsme se mohli dozvědět, že mezi konkrétní případy, kdy byla škola nucena obrátit se na PČR, spadal jeden nález marihuany, ve dvou případech jedna ze škol uvedla, že pro PČR zpracovávala podklady pro stíhání rodičů ohledně zanedbávání výchovy. V jiné kauze stejná škola spolupracovala v případě dívky, která oznamovala, že ji otec sexuálně zneužívá. Jiný respondent uvedl, že do konkrétního jednání s PČR nevstupovala, šlo pouze o besedu jako součást prevence.

Na výše uvedený výrok navazovala další otázka s možností volby více odpovědí: **„S jakými externími subjekty spolupracujete při realizaci školního preventivního programu?“**, kdy se u odpovědi „PČR“ sešlo všech 100% respondentů. Na OSPOD se zde odkazovalo 70% škol, lékaři a zdravotníci obdrželi 60%. Hasičský záchranný sbor a nestátní neziskové organizace měly shodně 40% hlasů. Městská policie a střediska výchovné péče skončila shodně s 30 procenty hlasů a jediný respondent vybral možnost „Probační a mediační služba“. Další z odpovídajících uvedl mimo nabízené možnosti ještě pedagogicko-psychologickou poradnu a speciálně pedagogické centrum (viz. Tabulky a grafy – Graf č. 2).

Na následující otázku: „**Jaké využíváte formy realizace jednotlivých témat na problémové chování?**“, kdy bylo možné opět označit více odpovědí, získala 100% všech hlasů možnost „Besedy s odborníky“. V 70 procentech případů byla volbou „Vyučovací hodina“, jejíž podrobnější výklad jsme již uvedli výše (viz. Otázka: „Která z témat žákům předáváte především formou učiva zpracovaného ve vzdělávacím obsahu některého z předmětů?“ a názorně uvedeno v Grafu č. 1). „Zážitkové programy“ (např. outdoorové aktivity, školy v přírodě, adaptační kurzy atp.) obdržely 50% hlasů. Čtyřicet procent hlasujících uvedlo možnost „Kulturní akce / projekce“ jako formu realizace jednotlivých témat problémového chování. Jeden hlas pak dostaly „PEER programy“⁷⁹, které například nabízejí nestátní neziskové organizace jako možnost vzdělávacího programu. Jde o metodu, kdy je součástí týmu předem odborně informovaný vrstevník a podává ostatním problematiku formou, která je mládeži blízká. Mezi otevřenými možnostmi se objevily „školní workshopy a projekty žáků“.

Obecně se dá říci, že se všechny školy snaží zajistit maximální osvětu v oblasti rizikového chování. Je zřejmé, že se během vyučovacích hodin pedagogové velmi soustředí na problematiku sociálně-patologických jevů v chování žáků. Lze vidět i spoustu možností, jak tuto problematiku „osvěžit“ a zdokonalit pomocí profesionálních organizací, externích spolupracovníků a co nejlépe ji přiblížit svým žákům. Rovněž je patrné, že se všechny tyto subjekty v rámci své spolupráce snaží o co nejkomplexnější pokrytí všech závadových témat. Z výsledků vyplývá, že si školy některá témata umí profesionálně zajistit samy (např. s pomocí svých proškolených pedagogických pracovníků) v rámci specifické primární prevence, na jiná lze využít programů tzv. „ušitých na míru“ (např. PEER programy či zážitkové programy). Rovněž jsou vítána témata na návrh samotných žáků, či témata dle aktuálního stavu a potřeb studentů.

Porovnáním jednotlivých odpovědí menších venkovských škol a větších městských škol byl i na tomto malém vzorku zřejmý rozdíl v možnostech spolupráce. Zatímco menší venkovské školy neuvádějí větší míru spolupráce s orgány OSPOD a PČR, v odpovědích městských škol se tyto kontakty odkazuje.

V poslední otevřené otázce, v níž byly školy požádány o osobní názor kompetentní osoby, kterou je kupříkladu výchovný poradce nebo školní metodik prevence se sešlo

⁷⁹ Jedná se o vrstevnické programy, které se často a úspěšně využívají při prevenci a nápravě sociálně patologických jevů či zdravotních problémů pomocí předem odborně informovaných vrstevníků.

několik názorů, přičemž společné převažovalo jediné: Minimální preventivní program je formální dokument, jakési doporučení, avšak naprosto zásadní je každodenní práce každého jednotlivého učitele a současně celého pedagogického sboru, soustavná a důsledná práce se žáky a celkové klima školy. Respondenti se rovněž shodují v tom, že MPP zcela a zodpovědně naplňují. Měl by podle nich být smysluplný, dobře sestavený a realizovatelný.

5.6 Příčiny kriminality mládeže z pohledu odborníků

Pro zjišťování nejčastějších příčin závadového chování dětí a mládeže jsem doplnila dotazníkové šetření formu neformálního rozhovoru s odborníky, kteří se dlouhodobě věnují práci s problematou mládeže na Jindřichohradecku. Z obsahu několika takových rozhovorů uvádím shrnutí, které charakterizuje příčiny a důvody kriminality mládeže ve vybrané oblasti Jihočeského kraje. To si neklade za cíl uvádět srovnatelné hodnoty, přesnou hierarchii, větší nebo menší význam a výskyt jednotlivých příčin. Jde o pohled praktiků, kteří dennodenně pracují s mládeží ohroženou prvky nesprávného a protispolečenského jednání.

Respondenty byli: Vedoucí vychovatel a etoped Výchovného ústavu pro mládež, vedoucí Střediska výchovné péče, vedoucí odboru sociálních věcí MěÚ Jindř. Hradec, kurátoři pro děti a mládež z oddělení OSPOD MěÚ Jindř. Hradec, specialistka na práci s mládeží ze střediska probační a mediační služby, pracovnice PČR z oddělení obecné kriminality zaměřená na vyšetřování trestných činů páchaných dětmi a mládeží, výchovná poradkyně a metodička prevence sociálně patologických jevů z běžné základní školy, základní školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a ze středního odborného učiliště.

Trestná činnost dětí je často latentní, špatně se vyšetřuje a obvykle se činy, jichž se dopustily děti, nestávají předmětem policejního vyšetřování. Pokud ano, po vyšetření jsou případy pro nízký věk pachatele odloženy a děti s touto zkušeností jsou potom předmětem působení jiných odborníků. Jedná se zejména o sociální pracovníky a kurátory pro mládež na příslušném oddělení OSPOD, psychology, psychiatry.

5.6.1 Příčiny majetkové trestné činnosti

Za nejčastější formou závadového chování u dětí a mládeže bychom mohli považovat „materiální“ trestné činy. Ve společnosti se prohlubují rozdíly mezi jednotlivými sociálními skupinami a děti si mnohdy nelegálním způsobem obstarávají

prostředky k tomu, aby se vyrovnaly svým vrstevníkům. Potřeba finančních prostředků často souvisí s rozvíjející se závislostí nejen na užívání návykových a psychotropních látek. V této souvislosti se začínají objevovat případy dětí, které s drogami nejen experimentují, ale také si jejich prostřednictvím obstarávají peníze – to v případě, kdy zkusí drogu šířit mezi kamarády. Dětem z prostředí s nízkou životní úrovní je doma mnohdy závadové chování v podobě shánění peněz (svačin, hraček...) tolerováno, schvalováno, v horších případech jsou k takovému jednání děti přímo nabádány.

Vedle mládeže, která ve svých rodinách materiálně strádá, se problém spojený s nekalým obstaráváním prostředků objevuje i u dětí z rodin slušně zajištěných. Zde se projevuje nevhodně se tvořící hodnotový systém zaměřený zejména na finanční profit a touha po vyniknutí v sociální skupině.

Mezi obvyklé důvody, které vedou k majetkové trestné činnosti, lze řadit: Nedostatek prostředků vinou slabé sociokulturní úrovně rodiny, snaha vyrovnat se ostatním ve vrstevnické skupině, snaha předvést se před ostatními, potřeba vyhovět nátlaku ve skupině, často již na delikventní chování zaměřené.

5.6.2 Příčiny související s násilím a agresí

Důvody, které vedou k páchání násilných činů, jsou víceméně shodné, jako u již zmíněné majetkové trestné činnosti. Vyznačují se okamžitou potřebou uspokojit krátkodobé potřeby – alkohol, jiné omamné látky, peníze na automaty... Mladí lidé tak často řeší své postavení v sociální skupině, jednají bez rozmyslu a zkratkovitě. Často si ještě neuvědomují, že se jedná o závažný čin, nechápou, jaké může mít důsledky, chybí jim životní zkušenosti. Vandalismus bývá častějším jevem, než násilné chování proti jiným osobám. Zde jde často o „vybití energie“. Zde uvedeme jeden konkrétní příklad, kdy děti vyšetřované v případě zničení odstaveného osobního automobilu nechápaly, že poškodily něčí majetek. Nechápaly, že auto nebylo prostě „jen tak“ odložené.

Nedostatek životních zkušeností může za to, že neumí správně vyhodnotit situace, které jsou zobrazovány v médiích, simulují je počítačové hry.

Násilné trestné činy se rovněž vyskytují u dětí a mládeže, které vyrůstají v rodinách se vzorem násilného chování a tudíž jim takový „model“ nepřipadá zvláštní.

5.6.3 Příčiny mravnostní trestné činnosti

V případě dětí se mravnostní trestné skutky vyskytují v souvislosti s předčasně zahajovaným sexuálním životem. Ve vrstevnické skupině může docházet ke sblížení dětí, mezi nimiž jsou takové, které nedosáhly patnácti let věku. Skutečností je, že mnoho těchto skutků zůstává bez povšimnutí. Jde totiž o jednání oboustranně dobrovolné a s největší pravděpodobností zde platí lidové rčení „kde není žalobce, není soudce“. Tím, kdo iniciuje řešení takových případů, bývají rodiče dítěte mladšího 15 let, většinou dívky, když mají starosti s časnou sexuální aktivitou svého dítěte.

Prostředím, které svádí mladé lidi k nevhodným způsobům jednání, bývají různé hudební srazy, „párty“ či diskotéky. Nejen že v tomto prostředí jsou děti (často hluboko pod patnáctým rokem věku) bez dozoru rodiny, ale rodiče často ani neví, že dítě takové akce navštěvuje. Často jim stačí tvrzení dítěte, že přespí u kamaráda.

5.6.4 Zameškaná školní docházka

Za ohrožené nevhodnou výchovou považují odborníci shodně ty z dětí, jimž je doma tolerována špatná školní docházka. Je jim umožněn zahálčivý způsob života. Zdá se, že stoupá počet žáků, kteří se vyhraňují proti škole, nejsou ochotni podřídit se školním povinnostem ani autoritám. Velký počet zameškaných hodin je omlouván rodiči, často lékaři. Školy pojmají důvodná podezření, že jsou omluvy účelové a pravděpodobně tímto dochází i ke zneužívání lékařské péče. Školy v těchto případech využívají „**Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků, prevenci a postihu záškoláctví**“. Podle něj škola po využití svých možností a prostředků (jednání s rodiči, výchovný poradce, výchovná opatření...) vstoupí do spolupráce s příslušným oddělením OSPOD. Pokud se nedaří tímto postupem změnit přístup dítěte (a rodiny) ke školní docházce, řeší věc Policie ČR stíháním rodičů pro zanedbávání výchovy.

Ne vždy je špatná školní docházka spojena se zanedbávající výchovou rodičů. Někdy se dítě školy straní z důvodu školního neprospěchu, šikany, nezájmu o učení. Zde je potřeba uplatňovat různých forem prevence, kterými škola disponuje.

5.6.5 Rizika virtuálního světa

Tento fenomén s sebou přináší problémy, které také často hodnotíme jako rizikové chování žáků. Pro některé jedince v dnešní době škola není prostředím, které by ho rozvíjelo a aktivizovalo. Škola v tomto ohledu již dávno není jediným a jedinečným nositelem vzdělanosti. Děti a zvláště ty starší, již zdroje poznání hledají jinde - stal se jim vlastním tzv. **kyberprostor**. Za tímto trendem současná škola poněkud pokulhává. Nejen, že se některým žákům jeví školní povinnosti jako nedůležitá nuda, ale někdy i pohrdají těmi, kteří s nimi školní prostor sdílejí – dětmi i dospělými. Problematickou se jeví skutečnost, že mnoho pedagogů si možnosti nových informativních technologií neosvojilo do té míry, aby žáky právě jejich prostřednictvím zaujali. Často například neznají možnosti internetu tolik jako děti. Zde se otevírá prostor pro různé **formy šikany** a aktivit v kyberprostoru, kterým pedagogové ani rodiče nemohou zamezit. Závadové chování v souvislosti s aktivitami na internetu sebou nese i počátky **podvodného jednání dětí**. Tajně například použijí bankovní kartu rodičů na placení kreditů, které do her potřebují.

Zajímavým poznatkem z rozhovorů s odborníky je fakt, že pro některé rodiče je nepřijatelné udělat v zájmu výchovy svého dítěte opatření ve formě omezení přístupu na internet. Sociální pracovníci mají takové zkušenosti, že sami rodiče sdílejí virtuální realitu, hrají on-line hry, komunikují na sítích, zúčastní se různých výzev. A co víc, starost o správné životní postoje jejich dětí je jim přítěží. Běžné je, že zatímco dítě sedí ve škole, jeho nezaměstnaný rodič „sedí u internetu“. Sami jakoby nevnímali nebezpečí, která jejich nezralým dětem prostřednictvím sítí hrozí.

5.6.6 Mládež na venkově

Při pokusu o srovnání inklinace mládeže ke kriminalitě mezi dětmi z města a venkova se odborným pracovníkům jeví situace na venkově závažná. Ve společnosti sice panuje dlouho pěstované povědomí o tom, že děti na venkově nejsou tolik ohroženy např. životem v partách, nudou, lákadly v podobě nákupních center apod. jako děti ve městě. Jsou přece venku, mají doma více pracovních povinností, nežijí v anonymitě, atd.

V praxi se ukazuje, že právě venkov se lehce může stát podhoubím trestné činnosti. Jsou tam totiž skvělé podmínky k pěstování marihuany, od čehož je jen krůček k dalším drogovým experimentům a posléze i obchodům. Zajímavou a obvyklou

možností, jak trávit volný čas, bývá řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění. Nedostatek zájmových aktivit vynahrazuje požívání alkoholu.

5.6.7 Život ve vyloučené lokalitě

Děti z takového prostředí jsou aktivní hlavně v majetkové trestné činnosti. Popsány již výše byly postřehy ze sociálně slabých rodin. Ve vyloučených lokalitách existuje jeden významný prvek, který naprosto anuluje všechny snahy o prevenci kriminality u mladých lidí. Tím je **nezájem o vzdělání**. Ten se vleče zejména romskými rodinami jako červená nit a málo se na tom zatím daří měnit různými celospolečenskými snahami o inkluzivní vzdělávání nebo třeba stipendijními programy pro žáky odborných učilišť. Ve značném množství romských rodin děti nejsou vůbec podporovány a motivovány k dalšímu vzdělání. Některé ani nedokončí základní školu z důvodu opakování ročníku. Přesto, že zákon umožňuje pokračovat ve vzdělání tak, aby žák základního vzdělání dosáhl, rodiče to nevyužijí a dítě zůstává doma bez vzdělání, bez práce, dívky se velmi záhy po skončení školní docházky stávají matkami. Děti zde žijí vlastně bez přestání v prostředí, kdy téměř nikdo nemá žádnou pracovní povinnost.

Opačným problémem může být to, že někteří Romové stále trpí projevy rasové nesnášenlivosti a od majoritní společnosti se setkávají s předsudky. Od jednoho z respondentů zazněla i zkušenost s nevhodným chováním pedagogů k romskému chlapci. Takový přístup se bohužel také může stát důvodem vzniku závadového chování. Při posuzování toho, že i etnický původ může být příčinou kriminality mladých lidí, bylo uvedeno, že v oblasti Jindřichohradecka se téměř nevyskytují výrazné extremistické postoje.

5.6.8 Shrnutí

Oslovení respondenti mi poskytli mnoho informací a sdělili hodně osobních zkušeností a pocitů, které nastřádali během dlouhodobé praxe v práci s mládeží. Zdá se, že v současné době plné společenských změn považují děti a mládež za velmi ohroženou skupinu. Prostor, který je utváří, na ně působí vlivy ne vždy pozitivními a rodina, která by měla být přístavem jistoty a bezpečí tuto funkci často neplní. Zajímavým zjištěním bylo, že delikventní chování mladého člověka neznamena ve většině případů sociálně slabou nebo neúplnou rodinu. Nefunkční rodinou může totiž být i ta úplná a naprosto materiálně zajištěná.

K výše komentovaným příčinám kriminality mládeže byly uvedeny také tyto:

- Určitý stupeň latence, tedy to, že když se zpočátku na závadové chování dítěte „nepřijde“, je to povzbuzení k další takové činnosti.
- „Příležitost dělá zloděje“, neboli anonymní nákupní centra, nedostatečně zajištěný majetek a možnost snadného odbytu zcizených věcí.
- Dostupnost alkoholu i pro nezletilé. Pod vlivem alkoholu dochází hlavně k vandalismu.
- Nízké právní vědomí mladistvých. Své činy nepovažují za trestné, nebo naopak spoléhají na svůj nízký věk a na „odložení případu“.
- Poruchy chování, psychické a psychotické poruchy a mentální úroveň dítěte.

Všichni respondenti bez rozdílu v rozhovorech na téma příčin kriminality mládeže zmiňují na prvním místě funkci rodiny. Se znepokojením sledují ve své praxi nárůst případů, kdy je dítě v rodině jaksi „navíc“. To, že instituce kooperující na výchově a vzdělávání dětí vyžadují od rodičů spolupráci, volají je k odpovědnosti, tito často chápou jako omezování jejich práv. Mnozí se projevují sobecky a sebestředně. Jsou dotčeni tím, že od nich někdo požaduje součinnost. Problémy často dlouho popírají a teprve ve vyhrocených situacích připouští, že na výchovu svého dítěte nestačí.

Závěr

Tato bakalářská práce shrnuje obecné příčiny kriminality dětí a mládeže. Mezi tyto jevy patří zejména vliv rodinného prostředí, genetické faktory, vrozené dispozice, okolí jedince, působení sociální skupiny a vzdělávací instituce. Zabývá se tím, jak se společnost prostřednictvím vzdělávání snaží eliminovat u dětí a mládeže případné negativní a nežádoucí vlivy.

Výskyt spáchaných trestných činů v kategoriích dětí a mládeže jsme porovnávali výsledky z oficiálních policejních statistik. Chtěli jsme zjistit, zda má kriminalita dětí a mládeže za posledních 5 let vzrůstající tendenci. To jsme předpokládali vzhledem k obecnému povědomí a mediální informovanosti.

Hypotéza č. 1: *Za posledních pět let má kriminalita mládeže má stále vzrůstající tendenci.*

Tato hypotéza se **nepotvrdila**, jak je patrné z Tabulky č. 1 a Grafu č. 3 (viz. Tabulky a grafy – Tabulka č. 1, Graf č. 3). Je to dáno tím, že v roce 2015 došlo ke statisticky výraznému poklesu. Oficiální policejní zdroje k roku 2016 dále uvádějí, že: „*Policie ČR přistoupila počátkem roku 2016 k celkové rekonstrukci Evidenčně-statistického systému kriminality. (...) Vzhledem k této skutečnosti nejsou počty skutků podle věku porovnatelné s předchozím obdobím.*“⁸⁰

Praktická část bakalářské práce spočívala v dotazníkovém šetření. Cílem bylo zjistit, jaké způsoby a metody práce jednotlivé školy na Jindřichohradecku v rámci metodického doporučení MŠMT v oblasti prevence uplatňují. Kromě konkrétních aktivit, jimž se školy věnují, jsme zjišťovali, s jakými externími subjekty školy na tomto poli spolupracují. Vytvořili jsme souhrnný přehled, který uvádí, že problematika nejčastěji se vyskytujícími sociálně-patologickými jevy se řeší především formou besed s odborníky. Dalším často využívaným způsobem je zapracování problematiky do obsahu učiva v rámci vyučovacích hodin.

Legislativní rámec Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy obsahuje v této problematice rozsáhlý metodický materiál, kterým je **Národní strategie primární**

⁸⁰ POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY: *Statistické přehledy kriminality za rok 2016*. www.policie.cz [online]. 2018 [cit. 2018-3-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2016.aspx>.

prevence MŠMT na období 2013-2018. Z něj vychází metodické doporučení k vypracování minimálních preventivních programů. Přesto, že se nejedná o závaznou zákonnou normu, školy dle tohoto doporučení zodpovědně postupují a začleňují do svých školních vzdělávacích programů. Zjišťovali jsme, jaký prostor je ve školách věnován prevenci v oblasti nejčastěji se vyskytujícími druhů závadového chování.

Hypotéza č. 2: *Školy se snaží o maximální osvětu v oblasti prevence závadového chování žáků.*

Zde můžeme konstatovat, že se tato hypotéza **potvrdila**. Díky vzorku odpovídajících respondentů je zřejmé, že se výchovné působení zaměřuje na rozsáhlou prevenci. V rámci ní nabízí školy svým žákům širokou škálu různých aktivit, které se zaměřují na formování společensky akceptovatelných norem chování u žáků. Spektrum konkrétních aktivit bylo podrobněji rozpracováno v praktické části práce.

Dotazník dále ukázal, že pedagogičtí pracovníci v rámci preventivního působení na žáky využívají různé druhy metod, jak žáky zaujmout. Z odpovědí vyplynulo, že školy nabízejí širokou paletu jak témat, tak metod a forem práce. Z nabízených možností bylo voleno vždy více variant, tudíž je považují pedagogové za účinné, a zařazují opakovaně do výchovně vzdělávacího procesu. Pestrou škálou různých variant zajišťují atraktivní způsob, jak své žáky zaujmout.

Kromě dotazníkového šetření byli osloveni odborníci z okolí Jindřichova Hradce, kteří svými výpověďmi o daném tématu potvrdili, že se obecné příčiny kriminality mládeže v oblasti Jindřichohradecka, tak, jak jsme je uvedli podle teoretických východisek odborné literatury, shodují. Za nejdůležitější aspekt považují fungující rodinu, která v opačném případě může být příčinou závadového chování dětí a mládeže. V návaznosti na takové chování je dle odborníků z Jindřichohradecka potřeba dbát u dětí a mládeže na školní docházku a výuku a snažit se co nejlepší formou ovlivnit způsob trávení jejich volného času. V boji proti příčinám nežádoucího chování je nezbytné, aby všechny složky výchovného působení na mládež byly ve vzájemné kooperaci.

V samotném závěru celé práce si dovoluji citovat jednoho z respondentů dotazníkového šetření, s jehož odpovědí se naprosto ztotožňuji a tímto bych mu za ni chtěla velice poděkovat: „*Minimální preventivní program je materiál, který se věnuje*

metodickým možností, jak žákům pomoci v osvojování norem přijatelného jednání a chování ve vztahu k okolí. Podle mnohaletých zkušeností lze konstatovat, že je nezměřitelné, zda má nějaký efekt pro formování osobnosti žáků. Dobře funguje jako zásobárna témat, o nichž se ve škole hovoří a na jeho základech se od žáků požadují vzorce chování, které jsou slučitelné s pobytem ve školním kolektivu a prostředí. Jestli mají témata zpracovaná v minimálním preventivním programu (a posléze realizovaná nějakou formou školní práce) skutečný dopad na osobnost žáka, nelze vyhodnotit. Tím určujícím faktorem je určitě vždy rodina.“

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné – obecná část*. 2. zcela přepracované vydání. Ostrava : KEY Publishing. 2009., 157 str. ISBN 978-80-7418-039-2.
2. CHALUPOVÁ, K. a kol. *Základy prevence kriminality pro pedagogické pracovníky*. 1. vydání. Praha : UK 1. LF. 2012. 105 s. ISBN – 978-80-87258-96-5.
3. KONRÁD, Z., MUSIL, J., SUCHÁNEK, J. *Kriminalistika*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck. 2001., 512 s. ISBN 80-7179-362-0.
4. MAREŠOVÁ, A. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vydání. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 1997. 187 s. ISBN- 80-86008-34-7.
5. MARTÍNEK, Z.: *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha : Grada. 2015. 192 s. ISBN-978-80-247-5309-6.
6. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ A. *Mládež a delikvence*. 2. vydání. Praha : Portál. 2003. 344 s. ISBN 80-7178-771-X.
7. PORADA, V., STRAUS, J. et al. *Kriminalistika (výzkum, pokroky, perspektivy)*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013. 699 s. ISBN 978-80-7380-477-0.
8. SVATOŠ, R. *Prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2014. 132 s. ISBN 978-80-87472-76-7.
9. SVATOŠ, R. *Základy kriminologie a prevence kriminality*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. 2009. 118 s. ISBN 978-80-86708-81-2.
10. ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*. Praha : PA ČR. 2001. 89. s. ISBN- 80-7251-070-3.

Elektronické zdroje

1. MŠMT. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Prevence* [online]. 2018 [cit. 2018-02-24]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/prevence>
2. POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY: *Statistické přehledy kriminality*. www.policie.cz [online]. 2018 [cit. 2018-3-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>.

3. POLICIE ČESKÉ REPUBLIKY: *Statistické přehledy kriminality za rok 2017*. www.policie.cz [online]. 2018 [cit. 2018-3-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2017.aspx>.
4. SEZNAM ŠKOL. *Střední školy Jindřichův Hradec. Seznam škol.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <https://www.seznamskol.cz/zakladni-skoly/jihocesky-kraj/jindrichuv-hradec/>
5. SEZNAM ŠKOL. *Základní školy Jindřichův Hradec. Seznam škol.cz* [online]. 2018 [cit. 2018-02-10]. Dostupné z: <https://www.seznamskol.cz/zakladni-skoly/jihocesky-kraj/jindrichuv-hradec/>

Legislativní zdroje

1. ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 11, s. 345-464.
ÚZ TRESTNÍ PŘEDPISY: *Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník*. Ostrava - Hrabůvka : Sagit a.s. 2016. 447 s. ISBN 978-80-7488-174-9.
2. ČESKO. Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2016, částka 98, s. 3714-3474.
ÚZ TRESTNÍ PŘEDPISY: *Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich*. Ostrava – Hrabůvka : Sagit a.s. 2017. 128 s. ISBN 978-80-7488-234-0.
3. ČESKO. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. In *Sbírka zákonů, Česká republika*, 2003, částka 79, s. 4030-4155.
ÚZ TRESTNÍ PŘEDPISY: *Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže*. Ostrava - Hrabůvka : Sagit a.s. 2016. 447 s. ISBN 978-80-7488-174-9.
4. ČESKO. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In *Sbírka zákonů, Česká republika*, 2004, částka 190, s. 10262-10347.
5. ČESKO. Vyhláška č. 74/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In *Sbírka zákonů, Česká republika*, 2005, částka 20, s. 490-502.

Seznam zkratk

JNL – jiné návykové látky

MěÚ – městský úřad

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OČŘ – orgány činné v trestním řízení

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

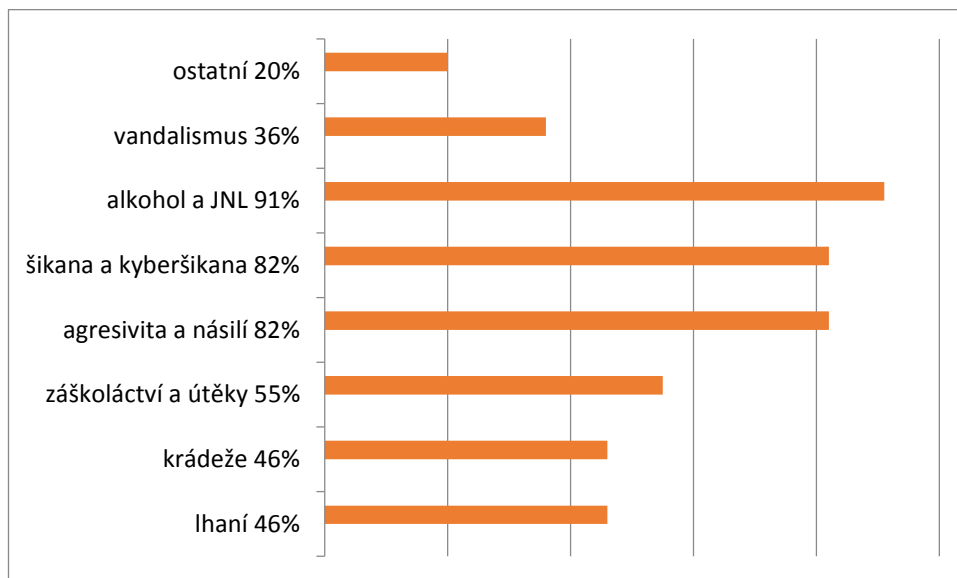
PČR – Policie České republiky

ZSM – zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Seznam tabulek a grafů

Graf č. 1

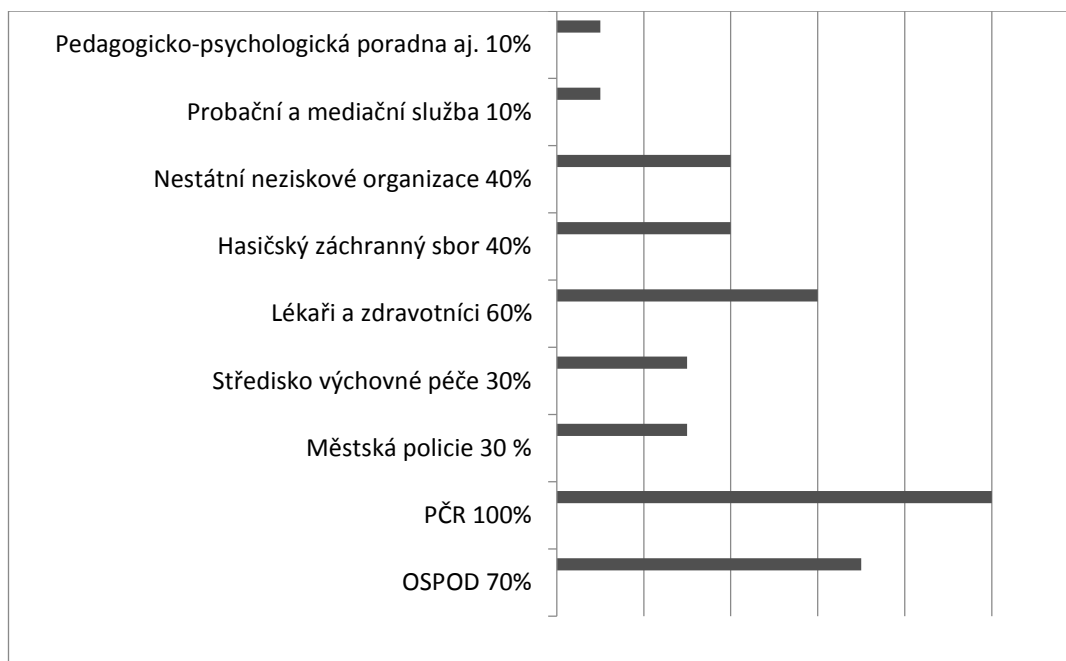
Otázka: „Která z témat žákům předáváte především formou učiva zpracovaného ve vzdělávacím obsahu některého z předmětů?“

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 2

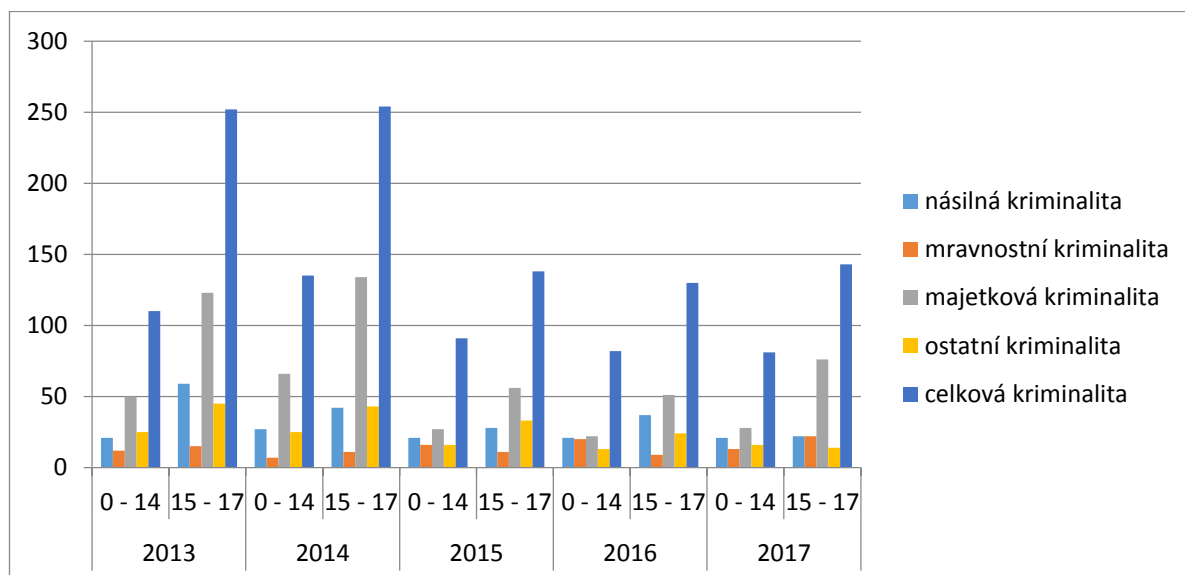
Otázka: „S jakými externími subjekty spolupracujete při realizaci školního preventivního programu?“

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 3

Základní přehled kriminality v Jihočeském kraji za posledních 5 let:

Zdroj: Statistické údaje PČR / vlastní zpracování

Tabulka č. 1

Základní přehled kriminality v Jihočeském kraji za posledních 5 let:

rok	2013		2014		2015		2016		2017	
věk pachatelů	0 - 14	15 - 17	0 - 14	15 - 17	0 - 14	15 - 17	0 - 14	15 - 17	0 - 14	15 - 17
násilná kriminalita	21	59	27	42	21	28	21	37	21	22
mravnostní kriminalita	12	15	7	11	16	11	20	9	13	22
majetková kriminalita	50	123	66	134	27	56	22	51	28	76
ostatní kriminalita	25	45	25	43	16	33	13	24	16	14
celková kriminalita	110	252	135	254	91	138	82	130	81	143

Zdroj: Statistické údaje PČR / vlastní zpracování

Přílohy

Příloha č. 1 (dotazník):

1. Vaše škola je v obci do:
 - a. Do 5 000 obyvatel
 - b. 5 000 – 10 000 obyvatel
 - c. Od 10 000 – více obyvatel
2. Počet žáků ve Vaší škole?
 - a. Do 150 žáků
 - b. 150 – 500 žáků
 - c. Nad 500 žáků
3. S jakými externími subjekty spolupracujete při realizaci školního preventivního programu?
 - a. OSPOD
 - b. PČR
 - c. Městská policie
 - d. Středisko výchovné péče
 - e. Lékaři a zdravotníci
 - f. Hasičský záchranný sbor
 - g. NNO (Nestátní neziskové organizace)
 - h. Jiné (prosím, doplňte)
4. Jaké využíváte formy realizace jednotlivých témat na problémové chování?
 - a. Vyučovací hodina
 - b. Besedy s odborníky
 - c. Kulturní akce / projekce
 - d. Zážitkové programy
 - e. Neformální diskuze / kulaté stoly, apod.
 - f. „peer“ programy (aktivní zapojení předem připravených vrstevníků pro formování postojů mladých lidí, s možností účinně ovlivnit jejich rizikové chování)
 - g. Jiné (prosím, doplňte, jaké)
5. Která z témat žákům předáváte především formou učiva zpracovaného ve vzdělávacím obsahu některého z předmětů?
 - a. Lhaní
 - b. Krádeže

- c. Záškoláctví a útěky
 - d. Agresivita a násilí
 - e. Šikana a kyberšikana
 - f. Alkohol a JNL
 - g. Vandalismus
 - h. Jiné (prosím, doplňte, jaké)
6. Která z témat žákům zprostředkováváte především ve spolupráci s externími subjekty?
- a. Lhaní
 - b. Krádeže
 - c. Záškoláctví a útěky
 - d. Agresivita a násilí
 - e. Šikana a kyberšikana
 - f. Alkohol a JNL
 - g. Vandalismus
 - h. Jiné (prosím, doplňte, jaké)
7. Která z témat žákům přibližujete pomocí projekce kulturních či vzdělávacích pořadů?
- a. Lhaní
 - b. Krádeže
 - c. Záškoláctví a útěky
 - d. Agresivita a násilí
 - e. Šikana a kyberšikana
 - f. Alkohol a JNL
 - g. Vandalismus
 - h. Jiné (prosím, doplňte, jaké)
8. Kolikrát za minulý školní rok jste vstupovali do jednání s OSPOD z důvodu závadového chování některého z Vašich žáků?
- a. Otevřená odpověď
9. Kolikrát za minulý školní rok jste vstupovali do jednání s Policií ČR z důvodu závadového chování některého z Vašich žáků?
- a. Otevřená odpověď
10. Uvítám jakýkoli Váš osobní názor na práci minimálního preventivního programu (MPP) ve škole.
- a. Otevřená odpověď